د غازي محمد عثمان خان ساپي
ژوند ته یوه کتنه

Ketabton.com

پوهنیار فهیم بهیر

۱۳۹۶ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړنې

د کتاب نوم: د غازي محمد عثمان خان ساپي ژوند ته یوه کتنه

لیکوال: پوهنیار فهیم بهیر

اړیکه: ۰۷۹۲۳۱۳۸۰۰

کمپوزر: خپله لیکوال

د چاپ زیار: احمد هنایش

ډیزاینر: محمد نعیم دارابی

خپرندویه ټولنه:

کال: ۱۳۹۶ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

لیکوال: پوهنیار فهیم بهیر
د غازي محمد عثمان خان ساپي ژوند ته یوه کتنه

ډالۍ

* د هېواد ټولو هغه شاځلمو ته، چې د اسلام مبارک دین د دفاع په خاطر او د خپلې خاورې د ازادۍ له پاره يې ځانونه قربان کړل.

* خپل اروابناد نیکه شهید الحاج استاد ناصر خان ساپي ته او خپل تره شهید عبدالوهاب بېنوا ته چې د هغوی د هڅو له امله مو نن ټوله کورنۍ د علم د لارې کلکه ملتیا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱	د لومړنیو کرښو دویم انځور	۸
۲	د دې کتاب په اړه	۹
۳	د تاریخ طلایي کرښې	۱۰
۴	خپلې خبرې	۱۲
	(۱)	
۱	د غازي محمد عثمان خان ساپي ټاټوبی	۱۴
۲	محمود راقي	۱۷
۳	تګاب	۱۸
۴	نجراب	۲۰
۵	اول کوهستان	۲۱
۶	دویم کوهستان	۲۲
۷	کوهبند	۲۳
۸	اله سای	۲۴

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
	(۲)	
۱	معاذ الله خان ساپی	۲۷
۲	شاداد خان ساپی	۳۰
۳	د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک	۳۲
۴	کابل ته د روسیي پلاوي راتګ	۳۵
۵	افغانستان ته د انګریزي پوځونو ننوتل	۳۸
۶	د کندومک تړون	۴۰
۷	کابل ته د کیوناري راتګ	۴۳
۸	د محمد عثمان خان ساپي خوب لیدل	۴۵
۹	په تګاب کې د محمد عثمان خان غونډه	۴۷
۱۰	د محمدعثمان خان په مشری د ملي	۴۸
۱۱	د بالاحصار جګړه او غازي محمد عثمان خان	۴۹
۱۲	رابرټس د کابل په لور	۵۲
۱۳	ولسي پاڅون	۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخکڼه
۱۴	له غازي محمد عثمان خان ساپي ښخه د	۵۵
۱۵	غازي محمد عثمان خان د شېرپور په جګړه کې	۵۷
۱۶ـ	په آسمایي غره کې د غازي محمد عثمان	۶۱
۱۷	د غازي محمد عثمان خان مزار	۶۷
۱۸	د غازي محمد خان په نوم نومونې	۶۸
۱۹	غازي محمد عثمان خان د شعر په هنداره کې	۶۹

(۳)

شمېره	سرلیکونه	مخکڼه
۱	د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره	۷۲
۲	غازي پیرمحمد خان ساپی	۷۳
۳	غازي امیر محمد خان ساپی	۷۵
۴	غازي محمد شاه خان ساپی	۷۶
۵	محمد صدیق خان ساپی	۷۷
۶	عبدالغفور خان ساپی	۷۹
۷	د فرقه مشر محمد حسن ساپي جګړه له لقیانو سره	۸۰

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخکڼه
۸	د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان	۸۴
۹	د محمد حسن خان ساپی زامن	۸۷
۱۰	ماخذونه	۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړنیو کرښو دویم انځور

د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د دویم کال(۱۳۸۶هـ ش) محصل وم، چې د یوې کورنۍ دندې په هدف مې ځینې تاریخي اثار ولوستل په دې اثارو کې زموږ سیمه وال «غازي محمد عثمان خان ساپی »د انګریزانو په دویمه جګړه کې د ستر مبارز په توګه یاد شوی دی، خو د نوموړي د ژوند او مبارزو په اړه یو ځانګړی کتاب نه و چاپ شوی،چې د نوموړي د ژوند او د ټولو مبارزو یادونه په کې شوې وي.

نو په دې اړه مې کلک هوډ وکړ، د نوموړي د ژوند او مبارزې په اړه مې په لیکنه پیل وکړ، خو زه هغه مهال محصل وم، د تاریخي سرچینو، مرکو او د بیلابیلو ماخذونو څخه په استفادې مې کتاب په بیړه چاپ کړ. اوسمهال مې خپلې لومړنۍ کرښې دوباره وکتلې، د نثر نیمګړ تیاوې مې ورته سمې کړې، پخوانیو تاریخي اثارو سره مې د نوموړي د مبارزو معلومات بیا و ارزول او د ډېر دقت له امله مې په پخوانیو اثارو کې هم نیمګړتیاوې پیدا کړې. اوسمهال مې د دې کتاب ماخذونه په علمي معیارونو برابر کړل او ټول معلومات له یوې ارزونې تېر شول.

زما د لومړنیو کرښو ستر ارزښت دا و، چې د نوموړي تاریخ یې را ژوندی کړ او که د نوموړي په اړه له دې زیاته قوي خبرنه وشي، نو اړتیاده چې د دویمې جګړې په اړه د انګلیسي ژبې متون وکتل شي.

په دې چاپ کې مو د پخوانیو کرښو ځینې سرلیکونه لنډ او ځینې معلومات مو اضافه کړل، تر څو لیکنه خپل منطقي تسلسل وساتي.

په دې اړه د ننګرهار پوهنتون د خپلو هغه استادانو منندوی یم، چې د دې کتاب په لیکلو کې یې زما سره مرسته کړې او د هغوی تشویق و چې دا کرښې چاپ شوې. په پای کې د ګران سیموال او د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړي انجنیر یوسف

حیدر نه هم مننه چې په لومړي ځل دا کتاب د نوموړي په مالي لګښت چاپ شوی دی.

په اسلامیت او افغانیت مئین (پوهنیار فهیم بهیر)

البیروني پوهنتون، کاپیسا (۱۳۹۶ هـ ش)

د دې کتاب په اړه

زموږ د هېواد په تاریخ کې د نورو ملتونو په څېر، ډېرو ملي قهرمانانو خپلې وینې د هېواد د ازادۍ په لار کې توی کړې دي، په دې تمه چې هېواد د استعمار له منګلو څخه خلاص او هېواد وال یې د نورې نړۍ له قومونو سره سیال شي،چې د ځینو کارنامې، وياړنې او مبارزې تر اوسه پورې پټې پاتې دي چې د هریو ملي قهرمان ژوند او مبارزه جلا څېړنې ته اړتیا لري.

ښاغلي فهیم بهیر چې د هېواد د نومیالي غازي او شهید محمد عثمان خان ساپي او د ده د کورنۍ د غړو او یو شمېر نورو غازیانو ورونو د اتلولي او مبارزې په اړه نوي معلومات راټول کړي، د فهیم بهیر دا هڅه د ستاینې وړ ده، چې په خپله لیکنه یې د هېواد تاریخ غني کړ او شهیدانو یاد یې تازه کړ. زه ده ته د دې لیکنې مبارکي وایم او د خدای(ج) له دربار څخه ورته د نورو لیکنو او څېړنو غوښتونکی یم، چې په راتلونکې کې د نورو غازیانو، شهیدانو په اړه هم ښه کره او هر اړخیزه معلومات ټول او چاپ یې کړي.

په درنښت

پوهنمل مستعلي خان (نیازی)

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي

د تاریخ د څانګې استاد

۱۳۸۶/۲/۱۱ ل ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ طلایي کرښې

افغانستان د غازیانو کور دی او د دغه هېواد د ویاړلیو ولسونو د خپل ژوندانه په ټولو پړاوونو کې د پردیو د یرغل پر وړاندې تلپاتې مبارزې کړې، دا مبارزې د ټوپک پر وخت د ټوپک په ژبه شوي او د توري پر وخت د توري په ژبه. د دغې سیمې طبیعي اب و هوا خدای تعالی همداسې زېږولې، چې هر مېړه یې د نورو د یرغل پر وړاندې نه ستړې کېدونکې مبارزې کړې او دا مبارزې زموږ د تاریخ ویاړلې بابونه دي.

زموږ د ژوندانه هره برخه او باب، زموږ هر غر او کمر، زموږ هره دښته او هواره، زموږ هر رود او خوړ زموږ د نیکونو او پلرونو د ننګ وپت وعزت او مېړانې شاهدي لري. دا ګڼو بهرنیو تاریخ پوهانو او سیاحانو هم منلې او دنیا هم چې افغانان د نړۍ تاریخ جوړونکی قوم دی او دغه قام تل د خپلې خپلواکۍ له پاره په مبارزه کې د هیڅ شي پروا نه ده ساتلې خو زموږ د تېرو ویاړونو د خوندیتوب له پاره موږ پروخت او پر ځای مبارزه او هڅه نه ده کړې که مو کړې ده، نو نیمګړې او کمه ده.

زموږ ځوانان باید راپاڅېږي قلم په ګوتو کې ونیسي او د دغه کتاب د لیکوال ښاغلي فهیم په څېر د خپلو نیکونو او پلرونو تېرې کارنامې خوندي کړي. زموږ له پاره له تاریخ پرته هسې هم نور څه نه دي پاتې، نو که دا برخه مو هم نیمګړې او خواره وي بیا به نو هیڅ هم نه یو!!

د دغه کتاب لیکوال د قدردانۍ وړ دی چې د خپلې زده کړې په بهیر کې لا له ادبیاتو پوهنځي فارغ شوی هم نه دی په خپل زړه کې د خپل ویاړلي او ځوریدلي ولس د تاریخ د ساتلو او راټولولو له پاره هیلې پالي. حاضر کتاب له خپلو ویاړونو سره د ده د مینې ژوندی ثبوت دی. رښتیا هم غازي محمد عثمان خان ساپی په نولسمه پېړۍ کې چې زموږ هېواد له هر پلوه د ښکیلاکي ځواکونو په منګلو کې پروت و د خپل

هېواد د ژغورنې او پالنې له پاره د هغه مبارزه د هېرېدلو نه ده.

غازي محمد عثمان خان یوازې په خپل ځان مبارز نه و خپلې کورنۍ او سیمې ته یې هم د مبارزې او هېواد پالنې یو ژوندی درس پرایښی او د افغانستان اسکېرلی، ځپلې او نتلې ولس به د ده د ژوندانه، جهاد او مبارزې ویاړونه که په هر حالت کې وي، په خپلو وینو او اوښکو وساتي.

موږ لا هم د وینو او اوښکو له توپاني ښپېښانده سمندر سره مل را روان یو او د یو ناتار اوښکې مو وچې کړې نه وي چې بل غم مو د کاله مېلمه وي، کنه د غازي محمد عثمان خان په څېر مبارزو غازیانو د ژوندانه کارنامې خو تر دې پخوا په کار وې چې موږ د کاغذ پر مخ لیکلې او ساتلې وای.

ښاغلي فهیم متې رانغښتې او د خپل هېواد د تاریخ یو باب یې یو ځل بیا را ژوندی کړی د تاریخ کتابونو ته ناست شوی او د خپل ټاټوبي د ستر شخصیت غازي محمد عثمان خان ساپي د ژوندانه بېلابېلې برخې یې په کې کره کړې، څېړنه یې کړې او د ابدیتوب او تلپاتیتوب په مخه یې درانه ګامونه اوچت کړي دي.

زموږ نور ځوانان باید د ده په پله پل کېږدي، د خپل هېواد د تاریخ د غازیانو زرین بابونه د ځانګړو کتابونو په لیکلو سره را وځلوي او یوازې خپل ولس ته د وړاندې کولو له پاره نه، بلکې د نړۍ نورو ولسونو او قومونو ته هم د خپل تېر تاریخ دغه بابونه ور وپېژني.

ما هیله درلوده چې د ښاغلي فهیم په قلم د غازي محمد عثمان خان په ژوندانه دغه کتاب له هره پلوه وګورم او بیا پرې د تاریخي واقعاتو په رڼا کې یوه اوږده سریزه ولیکم خو له یوه پلوه د وخت اوسنۍ تنګسیا او له بل پلوه د ده د ځوانۍ ځوښت او بېړۍ د خپل زړه خبرو ته پرې نه ښودم. د املا او انشا له پلوه مې د دغه کتاب یو څو مخونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل فکر ور سم کړل خو د نورو له پاره ورته د کمپيوټري تېروتنو د سمون هيله کوم. که د کتاب د ليکلو له پاره اخځليکونو لږ د څېړنو په علمي اصولو نور هم برابر کړي، د کتاب علمي خوا به پرې لا درنه شي. زه خواشينی يم چې د دغه کتاب د هر اړخيزې لوستنې له پاره مې وخت ځانګړی نشو کړای.

په اسلام او پښتون ولی مين

محمد داود وفا

ننګرهار پوهنتون، د ژبو او ادبياتو پوهنځی

۱۳۸۶/۲/۴

خپلې خبرې

د نړۍ ښکيلاک ګرو زمونږ پر سپېڅلي خاورې د خپلو شومو هدفونو په موخه په ډېرې سپين سترګۍ څو وارې تېري کړي، چې افغان ولس د خپل استعمار تر جغ لاندې راولي او د غلامۍ کړۍ يې پښو ته واچوي، مګر غيرتي او زړورو افغانانو په تش لاس او سپېڅلي عقيده د غلامۍ زولنې ماتې او دغه برند سترګو استعمار ګرو ته يې داسې غاښ ماتونکی ځواب ور کړ چې د تاريخ په زړه کې په زرينو کرښو، نورو ته د عبرت او پند درس شو.

يو له دې تېريو څخه د انګريزانو دويم تېری دی چې پر افغاني خاوره يې کړی، خو سرښندونکو مجاهدو غازيانو د سر په بدله د دې تيري پر وړاندې سينې سپر کړې او لکه غرونه يې مخ ته ودرېدل.

د مجاهدو غازيانو له ډلې يو هم غازي محمد عثمان خان ساپی او د ده کورنی وه، چې

د خپلې خاورې او د اسلام مبارک دين څخه د دفاع په خاطرې په کلکه مبارزه وکړه چې د ده او د ده کورنۍ په اړه زه دلته څه نه وايم، چې بشپړ تفصيل به يې د دې وړوکي کتابګوټي په راتلونکو پاڼو کې ولولی.

په پای کې د خپلو درنو استادانو، استاد فضل ولي ناګار څخه ډېره مننه چې زه يې د دې کتابګوټي ليکلو ته وهڅولم، له استاد مست علي خان نيازي څخه هم ډېره مننه، که نه وای نو دا رساله به ستاسو تر ګوتو نه وای رسيدلې او د درانه استاد محمد داود وفا څخه مننه چې په خپله سريزه يې کتاب ته نوره ښکلا هم ور وبښله، د انجينر نور احمد حيدر تګابي څخه په منني چې د موادو په راټولولو کې يې را سره په خلاص مټ زيار وګاله او همدارنګه د پوهنتوني زده کړو ګران ملګري خيبر جبارزي څخه مننه چې په ورين تندي يې را سره د کتاب په املايي برخه کې مرسته وکړه. د دغه ټولو ښاغلو څخه يو ځل بيا مننه کور يې ودان، هڅې او مرستې يې د نيکی په تله کې حساب شي او د څښتن تعالی د دربار څخه ورته اوږد عمر غوښتونکی يم.

په درنښت

فهيم بهير

(د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل)

۱۳۸۶/۲/۱۷ ليليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان ټاټوبی(کاپيسا)

کاپيسا د افغانستان له مرکزي ولايتونو څخه دی، چې د پنجشير، پروان، کابل او لغمان تر منځ موقيعت لري. کاپيسا د هېواد په تاريخ کې ځانګړي بابونه لري خو تر هر څه وړاندې د کاپيسا له نوم څخه يې پيلو:

د کاپيسا نوم د چين تاريخ ليکونکو د (کي پن) يا د (کي پيش)، د يونان او روم جغرافيه ليکونکو د کاپيسا په نوم ياد کړی دی. په پخوانيو متونو زند او اوستا کې د (کاپسين، کياپسې او کافو) په نومونو هم ياده شوې ده، خو بطليموس د کاپيسا په نوم ياده کړې ده.

اولين سړی چې کاپيسا نوم يې د خلکو تر غوږونو ورسوه هغه د سانسکريټ د ژبې د صرف او نحوي عالم پاڼيني و. په پخوانيو ليکوالو کې ابو ريحان البيروني وروستنی شخص و، چې د کاپيسا د نوم يادونه يې کړې ده.

کاپيسا د هېواد يوه تاريخي سيمه ده، چې د کوشانيانو د ستروا‌کی ځانګړی مَرکز و. د تاريخ په اوږدو کې نوموړې سيمې د خپل ستراتيژيک موقيعت په اساس د باختر، هند، اراکوزيا او دروم د بحېرې تر منځ ځانګړی رول درلوده، چې د يادو سيمو څخه به تجارتي کاروانونو پر همدې سيمې باندې تګ او راتګ کاوه.

کاپيسا يو اوسنی شکل لري او بل پخوانی. په لرغوني کاپيسا کې د کابل او پروان سيمې لکه ، کوهدامن، بګرام، چاريکار، جبل السراج او د اوسنی کاپيسا سيمې لکه کوهستان، نجراب او تګاب هم د کاپيسا په نوم ياديده او بګرام يې مرکز و، چې د تاريخ مهو پاچاهانو په کې هستوګنه کړې ده. ياده سيمه د يوناني او باختري پاچاهانو

په واکمنيو کې هم ځانګړې ارزښت درلوده، چې د هغه مهال يو شمېر تاريخي اثار اوسمهال هم د کاپيسا په بيلابيلو برخو کې موجود دی.

کاپيسا د کانيشکا د واکمنی پر مهال ځانګړی او زرين تاريخ لري، چې ياده سيمه ۶۲۰ کاله د اريانا د پلازمينې په توګه پاتې شوې ده. د ده پر مهال کاپيسا د سياسي نفوذ نه برخمنه وه، ښه فرهنګي او تجارتي اړيکې يې د هغه مهال له مهمو ستروا‌کيو، لکه: د چين او روم سره درلودې . په دغه دوره کې د کاپيسا په بيلابيلو برخو کې عبادتځايونه او ښارونه هم جوړ شوي ،چې اوسمهال د ځينو کيندونو په اساس يې لرغوني آثار را ويستل کېږي.

کانيشکا(۱۶۰-۱۲۰م) هغه واکمن دی ،چې يو ځانګړی حکومت يې په اريانا کې رامنځته کړ او د خپل سياسي نفوذ د کنټرول په موخه يې د اوړي مرکز د کاپيسا بګرام وټاکه. چيني زاير ،چې په اوومه عيسوي پېړی کې کاپيسا ته راغلی و، له دې سيمې څخه يې ليدنه کړې او په هغه وخت کې پاچا د کشتاريه، يعنې د نجيباو له ډلې څخه و ،چې اوه« ۷» امارتونه يې تر اداري لاندې و او هغه سيمې ،چې د کاپيسا په سياسي نفوذ کې شاملې وي هغه چيني زاير هيوانتسنګ په لاندې توګه معرفي کړې دي:

۱ – لاپو(لغمان) شاهي کورنی يې له منځه تللې وه او د کاپيسا له خوا نه اداره کېده.

۲ – نګاراهار(ننګرهار) دلته هم کومه ځانګړې حکمراني نه وه ،بلکې حکمرانان يې له کاپيسا څخه ټاکل کېدل.

۳ – تاشاسيلو(تاکسيلا) دا سيمه هم ډېر وخت د کاپيسا نه اداره کېده، خو وروسته په کشمير پورې وتړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې لنډه يادونه وشوه ،چې د کاپيسا د عروج وخت په فرهنګي، سياسي او تجارتي لحاظ د کانيشکا له واکمنۍ سره اړه لري او د ده پر مهال د سيمو د ستروا‌کيو سره ځانګړي روابط درلودل، د ده پر وخت د مذهب ازادي هم زياته وه، ،چې د کاپيسا په مرکز (بګرام) او په نورو سيمو کې ډير عبادتځآيونه او راهيبان موجود و ،چې د بودايي دين يو مشهور عالم د (ګوناوارمن، Gunavar man) ،چې د کاپيسا يو شهزاده و، ځانګړې نوم لري ،چې ده د بودايي دين د خپرېدو په موخه د جنوب ختيځ اسيا او چين ته سفرونه وکړل او هلته يې ګڼ شمېر شاګردان وروزل.

له کوشانيانو څخه وروسته واک کيداريانو ته ورسيده او د دوی پر مهال هم کاپيسا د پلازمينې په توګه مطرح وه. په نهمې ميلادي پېړۍ کې د کاپيسا پر ځای کابل د پلازمينې په توګه وټاکل شو او وروسته لدې په اسلامي تاريخونو او آثارو کې د کاپيسا پر ځای د کابل نوم د تاريخ پاڼو ته ولويده يعني د (۲۲۰ م) نه ۱۹۶۰م پورې کومه پاملرنه ورته ونه شوه، بلکې په ۱۹۶۰ م (۱۳۴۲ ش ل) د هغه مهال لومړي وزير فيصله وکړه ،چې د افغانستان ادار ي واحدونه لوړ شي همغه و،چې کاپيسا بيا د يو ولايت په توګه رامنځته شوه، چې اوسمهال شپږ ولسوالۍ لري.

کاپيسا د بحر له سطحې نه ۱۵۰۰ متره لوړوالی لري او ۱۸۷۱ کيلو متره مربع مساحت لري. د کاپيسا شمال کې د هندوکش لوړ غرونه، د پنجشير واورينې ښوکې، د نيلاب سيند او د شمالي ډنډ ورته ځانګړې ښکلا ورکړې له همدې امله د پخوانيو واکمنانو هستوګنځی و.

د کاپيسا اقليم په ژمي کې يخ او په اوړي کې ګرم دی ، مګر په پسرلي او مني کې

معتدله هوا لري. د کابل په نسبت د بحر له سطحې څخه لږه ارتفاع لري، نو ځکه هر ډول کر کيله پکې کېږي.د نوموړي ولايت د اورښت اندازه ۳۰۰ – ۴۰۰ ملي متره ده او په اوړي کې يې تودخه د ۲۵ او ۴۵ درجو ترمنځ وي.

د کاپيسا په لويديځ کې د پنجشير سيند تېرېږي، چې اول کوهستان، دويم کوهستان او د کاپيسا مرکز ته ترې د اوبو لوی نهرونه غزيدلي او د يادو سيمو کرنيزې ځمکې خړوبوي.

محمود راقي: محمود راقي د کاپيسا مرکز دی، چې ۱۲۱ کيلو متره مربع مساحت لري، چې جنوب ته يې نجراب ، ختيځ ته يې کوهبند، شمال ته يې دويم کوهستان او لويديځ ته يې د پنجشير سيند پروت دی. د اټکل له مخې شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو او ۳ دقيقو او ختيځ طول البلد ۲۸ درجو او ۲۴ دقيقو کې واقع دی او د ۶۰ په شاو خوا کې کلي لري.

د کاپيسا مرکز کرنيزه ځمکه لري، چې يادې ځمکې د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي . د کاپيسا د نورو سيمو په پرتله د انګورو باغونه ډېر لري او د اوړي په موسم کې ګڼ شمېر سيلانيان د کاپيسا له مرکز څخه ليدنه کوي. محمود راقي دوه مهمې سيمې لري، چې د سياحتي او اقتصادي ارزښتونو څخه برخمنې دي، يوه د محمود راقي په ختيځه برخه کې د ريګروان په نوم پرته ده او بله د محمود راقي په لوديځه برخه کې د صيادو په نوم. دې دواړو سيمو ته د کال په هر موسم کې ګڼ شمېر سيلانيان د هبواد له نورو برخو څخه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

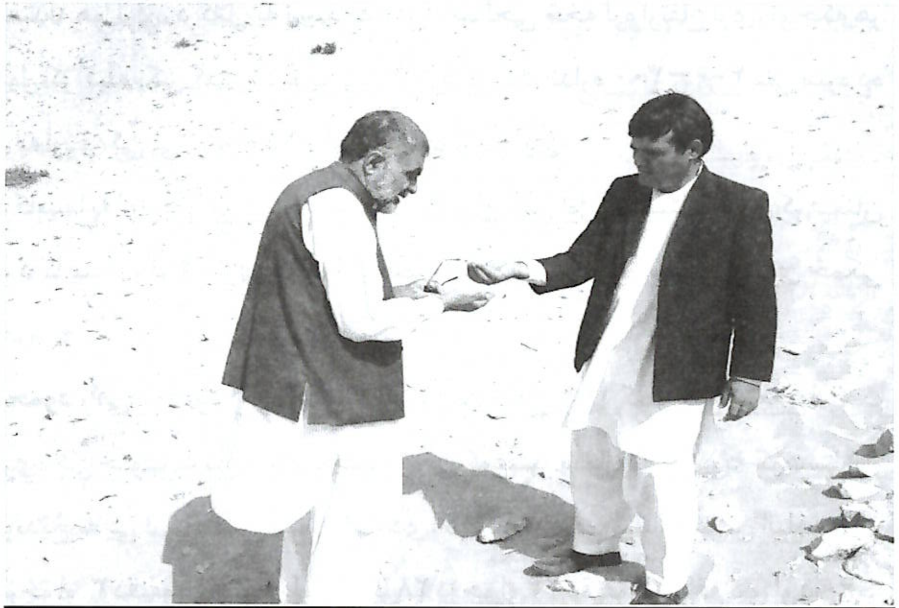

د کتاب لیکوال له پیاوړي تاریخپوه او څېړونکي استاد حبیب الله رفیع سره په رېګروان سیمه کې.

د ریګروان په سیمه کې د ابو حنیفه صیب په نوم یو زیارت هم شته او په لسګونه نورې افسانوي کیسې هم لري. د دې سیمې له ریګ څخه په تعمیراتي موادو کې کار اخیستل کېږي اوسمهال پرې حکومت بندیز لګوي چې خوک یې وړلی نه شي.

تګاب: تګاب د کاپیسا جنوبي ولسوالۍ ده ،چې ۴۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې څخه ۱۳۰۰ متره لوړوالی لري. د تګاب ولسوالۍ ختیځ ته لغمان او اله سای ولسوالۍ،شمال ته یې نجراب ولسوالۍ، جنوب ته یې د کابل سروبي ولسوالۍ او لویدیځ ته یې د پنجشیر سیند پروت دی.

د وربښمو تنګي تاریخي لار پر همدې ولسوالۍ باندې غزیدلې ده چې د هېواد ختیځې سیمې د هېواد له شمال سره نښلوي. په دې ولسوالۍ کې هم ګڼ شمېر

تاریخي آثار شته او ډېر وخت د غیرې فني کندنو په ترڅ کې بر سېره شوي او زیات وخت له ګاونډیو هېوادونو څخه ځینې کسان راغلي دلته یې څېړنې کړې او ځنې مواد یې ویستلي دي. په دغه ولسوالۍ د کوشانیانو د وخت سیکې، لوښي او د غرونو په لمنو کې پخواني کورونه را برسېره کېږي ،چې د جوړېدو وخت یې د کوشانیانو واکمنۍ ته رسیږي.

تګاب د کاپیسا د نورو ولسوالیو په پرتله پراخې شنې سیمې لري، د کال په څو میاشتو کې د نجراب او د اله سای د رودونو څخه یې کرنیزې ځمکې خړوبېږي. د تګاب ولسوالۍ هر ډول تازه او وچې مېوې لري چې خواږه انار یې د نړۍ په کچه ځانګړې شهرت لري اوسمهال یې الوبخارا هم په لوړه بیه نورو هېوادونو ته صادرېږي.

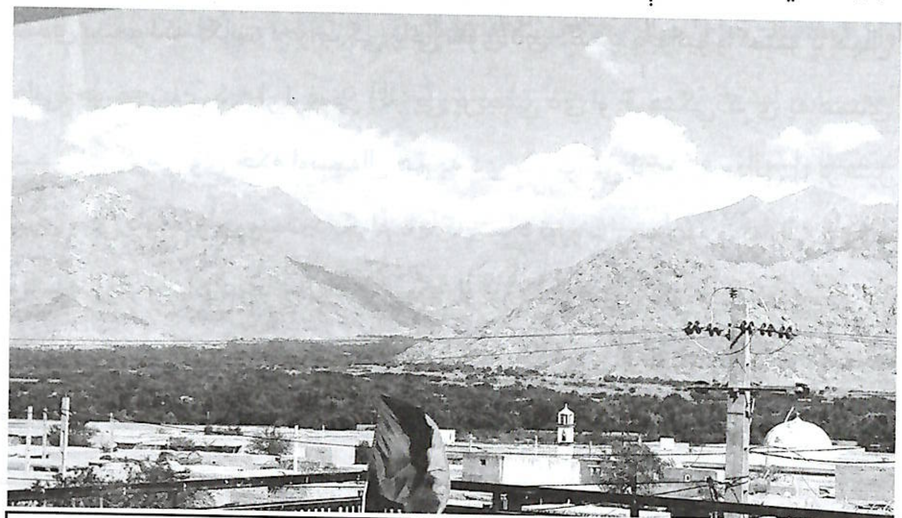

د تګاب د بره درې انځور

د هېواد نومیالی غازي محمد عثمان خان هم د یادې ولسوالۍ د احمد زیو په سیمه کې پیدا شوی دی، د نوموړي د کورنۍ غړي اوسمهال هم د خانانو په نوم یادیږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تګاب د بیلابیلو سیمو سر ببره د هېواد نورو برخو ته هم کو چیدلي دي. د تګاب ولسوالۍ اوسمهال ستر لوی بازار لري، چې د کاپیسا د نجراب، اله سای، د کاپیسا د مرکز، د سروبي ولسوالۍ د لغمان او ننګرهار یو شمېر سوداګر هم ورته په هره اونۍ کې تګ او راتګ کوي.

نجراب: نجراب هم د کاپیسا په جنوب ختیځ کې پرته ولسوالۍ ده ،چې د هندوکش په لړیو کې را ګېره ده ،چې ۵۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۷۵ متره لوړوالی لري.

نجراب پنځه لویې درې لري، د وریښمو تنکۍ د لارې به د میلاد نه مخکې او وروسته تجارتي کاروانونه کاپیسا ته د جنوب یا د شمال له لارې داخلېدل. دوی ډېر وخت په همدې سیمو لکه تګاب، نجراب کې پاتې شوی دي دلته د پخوانیو واکمنیو پر مهال ودانۍ جوړې شوي دي او لرغوني آثار یې پریښي دي او فرهنګي کړی په همدې سیمو کې ګرمې وي ځکه اوسمهال هم په دې سیمو کې لرغونې ودانۍ را بر سېر کېږي ،چې د ودانیو جوړښت د بګرام یا د کاپیسا د نورو ښارونو سره ورته والی لري او یونانیانو او کوشانیانو د زمانې لوښي، سیکې او نور مسي شیان پکې پیدا کېږي.

نجراب د هېواد په کچه د طبیعي ښکلا له امله ځانګړی ځای لري، په اوړي کې یاده ولسوالۍ هم ګڼ شمیر سیلانیان لري، په غرنیو لړیو ښکیلې درې، د غرونو په ډډو کې شنې ونې، په سینه یې هر ډول میوې او یخو چینو یې طبیعې ښکلا څو برابره نوره هم ښایسته کړې ده. یاده ولسوالۍ د تګاب او اله سای په پرتله لوړه ده، د سیند ګوټو اوبه یې د پنجشیر له سیند سره یو ځای کېږي. نوموړې ولسوالۍ کرنیزې ځمکې هم لري، چهار مغز او جنغوزې یې له هېواده بهر صادرېږي. په علمي لحاظ هم ځانګړې

کدرونه لري، چې د هېواد په کچه لومړنی ولسوالۍ ده، چې ډېری طبي ډاکټران لري.

د نجراب طبیعي ښکلا

اول کوهستان: دا ولسوالۍ د کاپیسا په شمال کې پرته ده، چې جنوب ته یې دویم کوهستان، لودیځ ته یې د پنجشیر سیند، شمال ته یې پنجشیر او ختیځ ته یې کوهبند ولسوالۍ واقع ده.

یاده ولسوالۍ ۱۷۱ کیلو متره مربع مساحت لري او ډېری سیمې له لرغونو اثارو ډکې دي چې د خم زرګر په نوم سیمه یې په لرغونپوهنه کې د ځانګړې مطالعې وړ ده.

په دې ولسوالۍ که د «نساجي ګلبهار» په نوم د رخت جوړونې فابریکه وه، چې د اسیا په کچه یې شهرت درلوده او په ۲۴ ساعتونو کې به درې ډلو کسانو په کې کار کاوه. په علمي او اقتصادي لحاظ هم یاده ولسوالۍ په اوله ګټه ګوری کې ده.

علمي او فرهنګي شخصیتونه هم لري . په ۱۳۷۶ کې د البیروني پوهنتون په دې ولسوالۍ کې جوړ شو چې اوسمهال اته پوهنځي لري او تر څنګ یې نورې علمي موسسې او انستیتونه هم جوړ شوي دي. د البیروني پوهنتون لومړنی پوهاند ډاکټر

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد نعیم شریف دی چې د دویم کوهستان اوسیدونکی.

د اول کوهستان یوه زرغونه منظره

اول کوهستان کرنیزې ځمکې هم لري، چې د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي، نوموړې ولسوالی هر ډول میوې او کرنیز حاصلات لري چې د اوړي په موسم کې درې مهم ځایونه یې د ارزښت وړ دی: د خم زرګر سیمه، د شرکت د ګلبهار ځنډه او د ګل غونډۍ برخه ،چې د کاپیسا د طبیعي ښکلا د تاج برخې ګڼل کېږي.

دویم کوهستان: د دې ولسوالی شمال ته اول کوهستان، ختیځ ته یې کوهبند ولسوالی، لودیځ ته یې د پنجشیر سیند او جنوب ته یې محمود راقي پروت دی. دا ولسوالی د کاپیسا د مرکزي برخو څخه ګڼل کېږي، چې کرنیزې ځمکې ډېرې لري

او د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي.

پخوا دواړه کوهستانونه یوه ولسوالی وه، خو ۱۳۷۷ هـ ش کې په دوه برخو(اول کوهستان او دویم کوهستان) باندې وویشل شوه. د دې ولسوالی مرکز د جمال اغې سیمه ده، چې د کاپیسا مرکز له اول کوهستان سره نښلوي. دا سیمه هم هر ډول تازه میوې لر ي، خو انګور یې له هېواده بهر صادرېږي. د دویم کوهستان ختیځه ځنډه غرنۍ ده، افسانوي کیسې هم لري خو لودیځه ځنډه یې د پنجشیر په سیند او شنوبوټو او ونو باندې ډېره سینګار شوې ده، نو په دې اساس ډېری سیلانیان هم له دې دواړو برخو څخه لیدنه کوي.

کوهبند: کوهبند ولسوالی غرنۍ سیمې لري، له نوم څخه یې معلومېږي چې په غرونو کې راګېر ده. کوهبند ولسوالی ۱۹۳ کیلو متره مربع مساحت لري، د بحر له سطحې

د کوهبند یوه غرنۍ چینه او د توتو مېله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه ۲۰۰۰ متره لوړوالی لري. نوموړې ولسوالۍ د ختیځ طول البلد په ۶۹ درجو او ۲۹ دقیقو او د شمالي عرض البلد په ۳۵ درجو او ۵۳ د قیقو کې واقع ده.

کوهبند ولسوالۍ د اول او دویم کوهستان، نجراب او د پنجشیر ولایت سره ګډې پولې لري. دا ولسوالۍ ځنې طبیعي ځانګړتیاوې لري، د ښه ژوند له پاره ښه اقلم«اب و هوا» لري، د غرنو په لمنو کې د اوبو چینې لري د همدې له امله یې اوسیدونکي د ښې روغتیا خاوندان دي.

کوهبند ولسوالۍ وچه او تازه مېوې لري لکه توت، چارمغز او بادام. خلک یې ډېر میلمه پال اوزیارکښ دي . نوموړې ولسوالۍ د کاپیسا د ټولو ولسوالیو په پرتله لوړه ارتفاع لري او ډېری تاریخي ځایونه لري، چې هر غر او پرښه یې له افسانوي کیسو ښخه ډکه ده.

اله سای: دا ولسوالۍ د کاپیسا په جنوب ختیځ کې پرته ده، د تګاب، نجراب، لغمان سره ګډې پولې لري او تر ۱۳۶۸ هـ ش پورې د تګاب ولسوالۍ علاقداری وه. نوموړې ولسوالۍ ۳۴۲ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۲۵ متره لوړ والی لري.

د اله سای کلمه ترکیبي نوم دی، چې بېلابیلې معناګانې ورکوي. د « هله» ریښه په پښتو کې د «هغه وخت» معنا ورکوي او «سای» په پخوانۍ عامیانه پښتو کې د «د سیلاب د تېرېدلو لارې» ته وایي. همدا ډول هغه ځمکې ته هم وایي چې ځوړه وي.

اله سای د خپل جوړښت له مخې هم مخ په ځوړه درې لري چې د لږ باران له امله یې اوبه د تګاب له رود سره یو ځای کېږي.

د دې ولسوالۍ ډېری خلک بزګر او مالداران دي او د ځمکې کرنیز حاصلات یې یو

فصله دي. په دې ولسوالۍ کې کرنیزې ځمکې هم لږ دي، خو چارمغز او جنغوزي په کې ډېر دي.

که په لنډ توګه د کاپیسا د سیمو طبیعي جوړښت ته ځیر شو، نو ویلای شو، چې کاپیسا د هسکو او واورینو غرونو له امله په ژمي کې یخه هوا او په اوړي کې معتدله او ښه هوا لري ،چې د هیواد له ګوټ ګوټ نه ګڼ شمېرخلک یې د سیل له پاره راځي.

د کوهستان اوله او دویمه برخه او د محمود راقي سیمې په اوړي کې د شنو او ښکلو

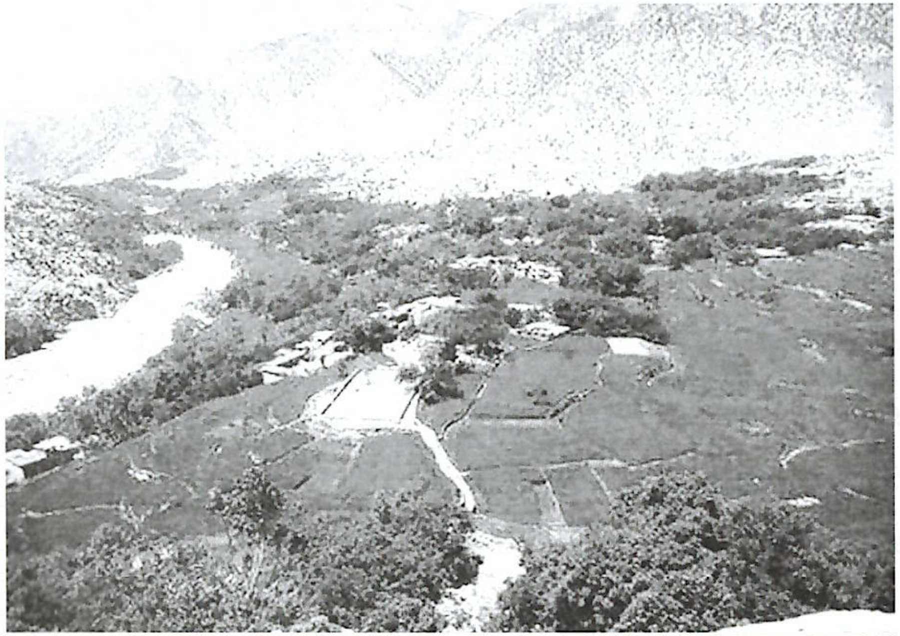

د اله سای یوه غرنۍ دره

ونو له کبله سمسورې او تازه ښکاري ،چې په دې سیمو کې توت، زردالو، بادام او د انګور ونې لیدل کېږي. د دې سیمو په پرتله په نجراب او تګاب کې انار، جنغوزي، الو، چارمغز زیات پیدا کېږي او د نورو میوو ونې هم لري. د کاپیسا د کرنې پیداوار غنم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوار، اوربشې، لوبيا، مى، پنبه او کچالو دي او وچې او تازه ميوې لکه انګور، انار، بادام، جنغوزي او زردالو نورو ولايتونو او ځينو بهرنيو هېوادونو ته هم صادرېږي.

په دغه ولايت پخوا د نساجي فابريکه هم موجوده وه ،چې د اسيا په کچه يوازينې فابريکه وه ،چې ښه ټوکران يې جوړول او زيات شمېر کارکونکو په کې دنده تر سره کوله ،چې هغه اوسمهال د کورنيو جنګونو له امله ويجاړه شوې ده او اوسني حکومت هم ورته هيڅ پاملرنه نه ده کړې.

کاپيسا د خپل جغرافيوي موقيعت ته په کتو او د لرغونو پآچاهانو د واکمنۍ په اړه ګڼې افسانوي کيسې هم لري ،چې زيات وخت له تاريخي واقعيتونو سره نژدې اړخ لګوي، بل خوا د هندوکش لوړ غرونو څخه په اوړي کې ځو مياشتې ګرم شمال هم په دې سيمه کې لګېږي ،چې زيات وخت کرنيزو حاصلاتو ته زيانونه اړه وي.

په کاپيسا کې ۲۸۷۰۰۰ جريبه کرنيزه ځمکه شته ،چې له دې جملې څخه يې ۱۰۰۰ جريبه للمي ده، ،چې د اول کوهستان، دويم کوهستان او محمود راقي ځمکې په اوړې کې د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي، مګر په نجراب، تګاب او اله ساى او کوهبند ولسواليو کې ځمکې د غرونو له لړيو څخه د واورو په ويلې کېدو سره اوبه کېږي ،چې په اوړي کې ذکر شوي سيمې د اوبو له کمښت سره مخ دي او د کرنيزو حاصلاتو پر کموالي او ډېروالي اغيزه لري.

کاپيسا د هېواد په تاريخ کې مهمه سيمه ګڼل شوې ده ، چې د يونانيانو او کوشانيانو د واکمنيو پر مهال يې ځانګړې شهرت درلوده. د کانيشکا د واکمنۍ پر مهال د اوړې پلازمينه وه ،چې د پخوانۍ اريانا ډېرې سيمې يې تر واک لاندې وې او دغه مهال د کاپيسا اړيکې د سيمو د نورو ستر واکيو سره نژدې وې.د همدې واکمنيو پر مهال په

کاپيسا کې فرهنګي مزکزونه او بازارونه موجود و او د هغه وخت د ځينو هېوادونو مهم توکې همدلته پلورل کېدل، خو د اسلام مبارک دين په راتګ سره له کاپيسا څخه پلازمينه کابل ته يوړل شوه او کوم فرهنګي ميراثونه ،چې يې درلودل هغه ځينې له مينځه لاړل او وروسته له دې کابل خپل ځانګړى نوم په تاريخ کې پيدا کړ.

(د پورتنى ليکنې مهمې او تاريخي برخې زما په پخوانيو اثارو: د کاپيسا ولسي ادبيات او کاپيسا در سال ۱۳۹۰ کې چاپ شوي دي، ځکه دلته مې ورته ماخذ نه دى ور کړى).

معاذ الله ساپى

مخکې له دې چې د غازي محمد عثمان خان په اړه نبغ په نبغه خبرې وکړو لازمه بولم چې د ده په کورنۍ څه نا څه رڼا واچوم.

زموږ د هېواد ملي اتل غازي محمد عثمان خان ساپي، نيکه معاذ الله خان نومېږي، چې په معذو بابا هم شهرت لري. نوموړى اصلاً د کوه ساپي ولسوالۍ د کوه درې د کلي اوسيدونکي و او له هغه ځاى څخه د خوج بلند يا د تګاب او کوه ساپى تر منځ چې کوم غر پروت دى د همدې لارې د تګاب په لور وکوچېده او د تګاب د نوروز خيلو په سيمه کې يې واړول، چې دا سيمه لومړى يوه وچه دښته وه او به يې نه درلودې، مګر د معذو بابا د کرامت او زيار په وجه په دې سيمه کې د اوبو يوه چينه را پيدا شو چې نوموړې سيمه يې زرغونه کړه.

معذو بابا ياده سيمه(دښته) اباده کړه او د کرنې وړ شوه او د نباتاتو په کرونده يې پيل وکړ. کومه چينه چې د نوموړې دکرامت په وجه پيدا شوې ده اوسمهال يې هم خلک د معذو بابا د چينې په نوم يادوي او هغه غرنۍ لار چې د کوه ساپي ولسوالۍ څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګاب په لور غزيدلې ده، د معذو بابا د لارې په نوم ياديږي.

معذو بابا د عزت وړ، تقوادار او فهم لرونکی شخص و چې د تل له پاره به يې د خپلو خلکو په روزنه کې ونډه اخيسته او دوی يې د غفلت له خوب څخه وېښول او د دين تبليغ به يې ورته کاوه، همدا ډول يې خلک د مالدارۍ، کرنې، تعليم او د وطن د ابادۍ په لور هڅولي دي.

معذو بابا د خپل وخت خان هم و، چې د هېواد په شمالي برخو(پروان – کاپيسا) کې يې ډېرې ځمکې درلودې او په تګاب کې يې هم ډېره ځمکه اباده کړې وه. نوموړی د خپل استعداد او شخصيت له امله د تګاب د خلکو مشر و، چې د تګاب کوهستان او په مجموع کې د کاپيسا ماليات به يې ټولول او حکومت ته به يې سپارل[۱].

د تاريخي سرچينو له مخې د معذو بابا او د همغه وخت د حکومتي کسانو ترمنځ د مالياتو د را ټولولو په سر نښتې هم رامنځته شوي دي. په دې اړه سيد قاسم رښتيا ليکلي دي: « امير دوست محمد خان د خپل حکومت د ټينګښت له پاره يو شمېر سيمو کې لښکر کشي وکړه او هلته يې خپل مخالفان وټکول، چې له هغو سيمو څخه په کوهستان کې سيد بابا قشقاري، نورک شکردره يي، زمان خان استالفي او په تګاب کې د امير د مخالفينو مشر معاذ الله خان و، چې د تګاب جنګ د معاذ الله خان په مشرۍ ډېره ادامه پيدا کړه او امير دوست محمد خان زيات شمېر عسکر د نواب جبار خان په مشرۍ ولېږل، چې معاذ الله خان ورته ماته ورکړه. له همدې امله پخپله امير دوست محمد خان د تګاب په لور پاملرنه وکړه، معاذ الله خان ته يې يوه سخته ماته ورکړه او ژوندی يې ونيوه چې د حاجي خان په شفاعت ورته ښښنه وشوه باقي ماليات

[۱] مدير صيب امين الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسيدونکی.

يې امير دوست محمد خان ته وسپارل »«۳: ۶۷».

د ملي اتل غازي محمد عثمان د کورنۍ د غړو په وينا معذو بابا ځکه د هغه وخت حکومت ته ماليات نه سپارل چې خلک د محمد زيانو له ظلم او ستم څخه ډېر په تنګ و او هر يو يې په يو ولايت کې يو پاچا و د مرکزي حکومت اثرات نه ليدل کېدل، معاذ الله خا ن د مرستې پر ځای له دوی سره مخالفت کاوه.

امير دوست محمد خان چې په لومړي امارت کې کابل ونيوه، د خپلو و رورونو جرګه يې جوړه کړه هېواد يې په خپل منځ کې وويشه يعنې يو مرکزي حکومت په څو برخو وويشل شو «۱: ۳۱۲».

په تګاب کې د امير دوست محمد خان پر وړاندې د معاذ الله خان د مخالفت په اړه د ميرغلام محمد غبار د اثر څو کرښې را اخلو: « په ۱۸۴۶ م کال کې د تګاب خلکو د معاذ الله خان په مشرۍ او همدارنګه صاحبزاده جانان او صاحب زاده فتح خان، د امير دوست محمد خان په ضد پاڅون وکړ، چې معاذ الله خان د امير دوست محمد خان د لښکر مشر نواب جبار خان ته ماته ورکړه، نو وزير محمد اکبر خان د تګاب جنګ ته لاړ ، صاحب زاده يې ووژه ماليات يې دوباره معلوم کړل او وزير محمد اکبر خان بېرته کابل ته وګرځېده» « ۹: ۵۷۶».

مخکې يادونه وشوه چې معذو بابا له پخوا څخه شتمني درلوده. نوموړی د تګاب په جنوبي برخه کې هستوګن شو او هلته يې ډېره ځمکه اباده کړې ده، چې وروسته د نوموړي له مرګ څخه د ده اولادونه هم د تګاب نورو برخو ته کوچيدلي دي او په تګاب کې يا د هېواد په کچه د نوموړي د کورنۍ غړي د خانانو په نوم ياديږي او د نوموړي له مرګ څخه وروسته، حکومت ته د مالياتو سپارلو دنده د ده اولادونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره کوله.

د معذو بابا کورنی د هېواد په تاریخ، کې هم ځانګړي ځای لري چې غازي محمد عثمان خان او د نوموړي دوه ورونو د انګریزانو په جګړه کې او پاتې غړو یې د امان الله خان او نادر خان تر حکومت پورې د هیواد په مهمو مسایلو کې مهم رول لوبولی دی، چې د دې کتاب په وررستیو مخونو کې به ورته اشاره وکړو.

شاداد خان ساپی

د غازي محمد عثمان خان پلار شاداد خان نومېږي، چې نوموړی د خپل پلار په څېر ځیرک او یو ملي شخص و. نوموړي مروجې دینې زده کړې هم کړې وې او د معذو بابا د کورنی فعاله ځوان و، چې د خپلو هلو ځلو او کوښښونو او ښو اړیکو په اساس یې ځانګړی شهرت درلوده او د تګاب د خلکو مشري به یې کوله.

شاداد خان د خپل ولس سره خواخوږي درلوده او له هغوی سره یې اقتصادي او هر اړخیزې مرستې کولې، نو ځکه ورڅخه خپل قوم راضي و او د تګاب او نجراب د خلکو فیصلې به یې کولې . نوموړي ته خپل د پلار له مرګ نه وروسته دنده سپارل شوې وه، چې د تګاب او نجراب د سیمو مالیات راټول کړي او مرکزي حکومت ته یې وسپاري.

شاداد خان یو جرګه مار سړی و، په تګاب کې یې لس لویې کلا ګانې درلودې او د تګاب، نجراب سر ببره د سروبي د ځینو سیمو مشري هم د نوموړي په غاړه وه.

د نوموړي د کورنی د غړو په وینا د نوموړي شهرت او ښې اړیکې او د حکومت سره د مالیاتو په برخه کې مسولیت او پر نوموړي د ولس راټولیدل دا هغه عوامل و چې د تېزین د یو شمېر خانانو یا هغه مهال یو شمېر کسانو په زړونو کې حسد او کینه پیدا

کړه. دوی خپلې متې راونغاړلې، تر څو چې شاداد خان ووژني، اخر دغه خانان چې د تیزین د سیمې اوسیدونکي و پر ده بر لاسي شول چې د شاداد خان ساتونکی ابراهیم یې د نوموړي(شادادخان) د وژلو له پاره په ۴۰۰ افغانیو راضي کړ .

کله چې شاداد خان له مالیاتو سره کابل ته وخوځیده، تیزین ته تر رسېدلو مخکې د خپل ساتونکي(ابراهیم) له خوا ووژل شو او ابراهیم(قاتل)په همدغه شپه بېرته د تګاب په لور وخوځیده دا چې د شپې تیاره وه ابراهیم ناڅاپه په کنده کې وغورځېده او دواړه پښې یې ماتې شوې. کله چې د شاداد خان وروونه د نوموړي د مرګ له پېښې نه خبر شول، نو ابراهیم ته یې په همغه کنده کې دولس منه باروت خښ کړل او انفجار یې ورکړ، تر څو د هغه وجود هم ټوټې ټوټې شو او وروونو یې بیا د شاداد خان جنازه تګاب ته راوړه او په خپل پلرنی هدیره کې خارو ته وسپارل شو [۲].

د شاداد خان ساپی څخه داسې اولادونه پاتې شولو چې د انګریزانو په دویمه جګړه او د امیر عبدالرحمن خان د واک پر مهال د نورستان په نېولو کې یې د هېواد په معاصر تاریخ کې ځانګړي بابونه جوړ کړي دي.

د غازي محمد عثمان د کورنی یو شمېر غړي د امیر دوست محمد خان او شاداد خان تر منځ د مخالفت یادونې هم کوي، په تاریخې اثارو کې د دوی د مخالفت ښکاره عوامل نه لیدل کېږي، خو د امیر مخالفینو هڅه کوله چې یو شمېر مشران د امیر دوست محمد خان پر وړاندې را وپاروي . د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حیدر خان د هېواد د تاریخ لیکونکي غبار د اثر «افانستان در مسیر تاریخ» په حواله وایي:« ملا غلام پوپلزی چې امیر دوست محمد خان بندي کړی و له

[۲] ډګروال غلام حیدر خان د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندي خانې څخه وتښتېده ، خو انگریزانو ملاغلام له کابل څخه د ښځې په چادرۍ کې په خره سپور تګاب ته ولېږه، تر څو شادا خان د امیر دوست محمد په ضد تحریک کړي».

د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک

د هېواد لوی مبارز غازي محمد عثمان خان ساپی پر کال ۱۸۳۹ م کې د کاپیسا ولایت د تګاب ولسوالی د ښکلې درې د احمدزیو د سیمې د خانانو په کلي کې زیږیدلی دی «۵: ۲».

نوموړی د شاداد خان زوی، د معاذ الله خان لمسی، د غازي پیرمحمد خان او غازي محمد شاه خان ورور دی. نوموړی یو ځوانمرده او روڼ انده زلمی و دنګه ونه او شنې سترګې یې درلودې، چې په ډېرو سیمو کې به د نوموړي د ښې ځوانۍ او د ښو اخلاقو ستاینه کېدله.

محمد عثمان خان په ۱۲۳۰ هـ ش کال «۱۸۵۱ م» کې د ۱۲ کلو په عمر و، چې د وګړو په منځ کې به کیناسته او د استعماري ځواکونو د ظلم او ستم خبرې به یې کولې کله چې په عمر ۲۲ کلن شو، نو په بېلابېلو سیمو (پروان او د کاپیسا شاو خوا سیمې) کې به ګرځېده او د ولس خلکو ته بې د انگریزانو د د ۱۸۳۸ – ۱۸۳۹ – ۱۸۴۲ کلونو ظلم او ستم روښانه کوه، تر څو خلک د انگریزي ښکیلاک پر وړاندې را وپاروي«۴: ۲۱۷».

محمد عثمان خان د خپل نیکه په څېر په شمالي او په تګاب کې د لوی ثروت خاوند و او په همدغو سیمو کې نوموړی د هغه مهال د حکومت او د سیمیزو جرګو د یومهم

شخص په توګه د امنیت په راوستو کې د خلکو او حکومت تر منځ د منازعاتو په حل کېدو کې مهم رول لوبوه . د نوموړي د ځوانی مستې او خوږې شپې وې چې یو ځل بیا انگریزي ښکیلاکګرو زموږ پاکه خاوروه تر تهدید لاندې راوسته او د دویم ځل له پاره یې یرغل پیل کړ، چې په دې موده کې عثمان خان خپله بېړۍ د ځوانمردۍ ساحل ته رسولې وه او د انگریز استعماري ځواکونو د یرغل وحشتناکه لړۍ د ګران هېواد افغانستان له جنوب او ختیځ لورې راخورې شوې، چې د امیر شیرعلي خان واکمني یې هم له زوال سره مخامخ کړه.

د غازي محمد عثمان خان څخه اولادونه نه دي پاتې ،خو د هغه وروونو او د کورنیو پاتې غړو هم د افغانانو او انگریزانو په دویمه او دریېمه جګړه کې او د دې جګړو تر منځ چې کومې واکمنۍ رامنځته شوې دي دوی په کې فعاله ونډه درلودلې ده. کله د ځینو واکمنیو پر وړاندې په مخالفت کې واقع شوي دي او کله یې د دوی د ملاتړ په هدف هڅې کړې دي خو په ټوله کې د دوی د کورنۍ یو شمېر غړي د هېواد په معاصر تاریخ کې ځانګړي بابونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد عثمان خان د جګړې لومړي ځرکونه

محمد عثمان خان ساپی په عمر ۲۴ کلن و، چې د هېواد په ختيځو برخو کې د افغانانو او انګريزانو تر منځ جګړې روانې وې . نوموړي د دې جګړې لپاره له خپلې سيمې(تګاب) څخه يو شمېر مبارزين وړي دي او هلته يې له انګريزانو سره سخته جګړه کړې ده.

د دې جګړې په اړه د ساپيانو په تاريخ کې ليکل شوي: « محمد عثمان خان ساپی چې له دغې شخړې څخه بريالی راستون شو نو د پيرنګي ښکيلاکي پوځونو په خلاف يې يو غښتلی هيوادنی ملي غورځنګ د يو شمېر ځوانانو په ملاتړ د تيارسی په حال کې ودراوه. ولې چې محمد عثمان ساپی په دې پوهه و، چې پيرنګيانو د ليونتوب جامې اغوستې، نو په دې ترځ کې محمد عثمان توري او کريچونه تېره کول او په چټک ډول د کاپيسا ولايت او د پروان په سيمو کې کور په کور، کلي په کلي، دره په دره د ملي خپلواکي غوښتونکي ملي غورځنګ په ځوانانو وګرځېد او هغوی د پيرنګي ښکيلاک ګرو جګړې ته را وهڅول او ټول يې په يووالي د پرنګي مقابلې له پاره چمتو کړل. په دغه وخت کې د نجراب درې ساپيانو د تګاب درې ساپيانو د کاپيسا مرکز شاو خوا ساپيانو او د پروان ولايت د سيمو ملي ځوانانو د محمد عثمان خان د قومادې په انتظار ناست و او ځانونه يې د پيرنګيانو مقابلې ته چمتو کړي و»(۴: ۲۱۸).

کابل ته د روسيي پلاوي راتګ

د روسيې حکومت يو استازی د برید جنرال ستاليتوف په مشرۍ کابل ته راولېږه، دا هغه مهال و چې د روسانو او انګريزانو تر منځ په سيمه کې سخته سيالی روانه وه او هندوستان د انګريزانو مستعمره وه او افغانستان د دوه سترو قوتونو په منځ کې واقع و، نو ځکه انګريزانو د افغانانو د واکمن« امير شيرعلي خان» څخه بار بار غوښتل تر څو خپل استازي افغانستان ته را واستوي او په افغانستان کې خپل سياسي کارونه پر مخ بوزي او په خپلو سياسي هڅو له دې ځای څخه د روسانو د راتګ مخنيوی وکړي.

د افغانستان د هغه مهال حکومت د انګريزانو د فريبونو څخه خبرتيا درلوده، نو ځکه په هېواد کې د انګريز نژاده استازي د اوسيدلو سره سخت مخالف و او افغاني واکمن هم دا نه غوښتل، چې د روسانو سره کومه دوستي ټينګه کړي، مګر روسان لاس بري شول خپل استازی يې افغانستان ته راواستوه. د دغه استازي د راتګ په اړه تاريخپوه ښاغلي عطايي د ليکنې ځينې برخې په لنډيز سره را اخلو:« دغه پلاوی په ۱۸۷۸ م د جولای په ۲۲ مه کابل ته راغی. ستاليتوف امير ته يې د جنرال کوفمان ليک ورکړ او داسې يې ځرګنده کړه چې دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د افغانستان او د روسیې تر منځ د دوستي تړون وکړي او په دغه تړون کې د امیر شیرعلي خان د ګران زوی عبدالله جان ولیعهدي په رسمیت وپېژني.

امیر داسې وګڼله چې د دغه روسي هیئت له وجود څخه به د انګریزانو په مقابل کې ګټه واخلي، خو روسي هیئت افغانستان ته په در واغو واعدې ورکړې، چې هغې کې یوه دا وه: تزاري روسیه به د افغانستان سره مالي او نظامي کومک وکړي البته انګریزان د افغانستان او د روسي تر منځ د دې ټولو مذاکاراتو او مکاتباتو څخه خبر و ځکه د هغوی مشهور جاسوس قاضي قادر د امیر شیرعلي خان په در بار کې موجود و.

څرنګه چې روسانو ستالیتوف په چلبازۍ رالېږلی و او امیر یې استعمال کړ دا د روسانو یوه ټکي وه ستالیتوف لا په کابل کې و، چې روسانو د برلین د کانګریس پریکړه لاسلیک کړه، نو په پټه یې لیک او سړی په کابل کې جنرال ستالیتوف ته را واستوه او ورته یې وویل: له افغانستان څخه په چل را ووځه او د امیر سره د هیڅ شي لاسلیک ونه کړې.

پر امیر انګریزي فشارونه و او روسیي هیئت له ده سره داسې واعده کړې وه، چې دوی به د ډېرې لویې قوې د امیر ملاتړ ته راواستوې. وروسته چې ستالیتوف له کابل څخه لاړ او انګریزانو د افغانستان په سرحدونو برید وکړ، نو امیر جنرال کوفمان ته خبر ورکړ هغه ورته په ځواب کې وویل د زیتون پاڼه په لاس کې ونیسه او انګریزانو ته مراجعه وکړه یعني له انګریزانو سره سوله وکړه.

انګریزانو چې د افغانستان پر سرحدونو بریدونه وکړل امیر شیرعلي خان د ناروغه فکر له امله ونشو کړای چې له ۵۱ زره روزل شوي مسلح، سواره پوځ څخه کار واخلي. نومړي دا مناسبه وګڼله چې روسیې ته ورشي او هلته د ولسونو ویسرانو ته د انګریزانو

برید رسوا کړي، خو روسانو داسې کوښښ کاوه چې روسیې ته د امیر د ورتګ مخنیوي وکړي او جنرال کوفمان به ډاډ ورکاوه چې انګریزان به هیڅ کله په افغانستان برید ونه کړي او د امیر له خوا د التیماتم ځواب هم په ټاکل شوي وخت کې ونه رسید ه او خپلو عسکرو ته یې امر وکړ چې د سرحد دروازې د انګریزانو پر وړاندې خلاصې پرېږدي تر دې چې یوه پریکړه وکړي.

امیر په ۱۸۷۸ م کې د دسمبر په لسمه نېټه یو لوی دربار جوړ کړ، چې په دې دربار کې ډېر قومي مشران او دیني عالمان هم و او هغوی ته یې وویل چې زه مزار ته ځم، له هغه ځایه پترزبورک ته او بیا به زه له انګریزانو سره خپله کړنه وکړم. همدا و چې ۱۸۷۹ م د جنوري په میاشت کې مزار شریف ته ورسېده او د فبروري په ۲۱ مه د ۵۶ کلونو په عمر له دې دنیا څخه نا اومیده لاړ»«۸: ۱۱۱_۱۱۷».

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د انګريزي پوځونو ننوتل

کابل ته د روسيي پلاوي راتګ، انګريزان ډېر په تشويش کړي و، نو انګريزانو پر افغانستان باندې يرغلونه پيل کړل بهانه يې دا وه چې د امير شيرعلي خان لخوا د التيماتوم ځواب په ټاکلي وخت کې دوی ته ونه رسيده . انګريزانو له درې محاذونو څخه د کندهار، کرمې او خيبر څخه پر افغانستان خپل يرغل پيل کړ.

له ديره غازي خان له لارې څخه بولان، کوټه، چمن او قندهار ته را پورې وتل او د پېښور، جمرود، علي مسجد او ډکې نه د جلال اباد په لوري راغلل او د رېيمه ډله يې له کوهاټ نه د ټل په لاره پيوار، ځاځي ، ميدان ، خوست او د لوګر په لوري يې نظامي حرکتونه پيل او درې واړو ډلو غوښتل، چې په يو وخت کې کابل ونيسي.

د قندهار د محاذ قومندان جنرال دانيلډ ستورات و، دغه محاذ ۱۲ زره پوځيان درلودل، د کرمې محاذ۱۵ زره پوځيان درلودل، چې مشري د جنرال پيردريک رابرتس په غاړه وه او د خيبر محاذ مشری د جنرال سرساموېل براون په غاړه وه چې ۲۵زره پوځيان يې درلودل چې د انګريزي پوځ ټول شمير شاو خوا ۶۰زرو ته رسېده.

په دې ترتيب د ۱۸۷۸م د نوامبر په ۲۱ انګريزانو خپل بريدونه پيل کړل. افغانستان ته په داخليدو يې د پولو در وازې خلاصې وليدې ځکه چې امير شير علي خان خپلو پوځونو ته د شاتګ امر کړی و او خلک د التيماتوم څخه خبر نه و . د انګريزانو بريدونه ناڅاپي و تر څو چې د هېواد د سيمو خلک پرې خبريدل انګريزانو په ټولو مهمو لارو کې ستراتيژيک او مهم ځايونه نيولي و«۹: ۶۱۶».

انګريزي پوځونو قندهار، ننګرهار او پکتيا ته د راتګ په لاره کې د افغانانو د سختو

مقاومتونو سره مخامخ شول ، ډېر ځاروي او عسکر يې تباه شول په جلال اباد او قندهار کې په عسکري چونيو کې کلابند پاتې شول. دې اوضاع انګريزانو ته څرګنده کړ ه چې په نظامي زور د افغانستان ساتل ناممکن دي. لار د ليتن او د هغه نظامي افسران د دې په ځای چې هندوکش ته ورسيږي د خپل ځان د خلاصون په فکر کې شول.

انګريزانو کيوناري په دې وګماره چې امير محمد يعقوب خان سره د سولې خبرې وکړي، د افغانستان په ختيځو او جنوبي سرحدي ښارونو کې د انګريزانو د بريدونو څخه شپږ مياشتې تيرې شوې وې چې په ۱۸۷۹ م د می په ۲۶ مه د کابل سره د کيوناري اړيکه ټينګه شوه او امير محمد يعقوب خان په خپله د ګندمک د معاهدې لاسليک له پاره ګندمک ته لاړ. که څه هم د افغانستان خلکو نه غوښتل چې د انګريزانو سفير دې کابل ته راشي خو امير محمد يعقوب خان د می په ۲۶ مه د ګندمګ تړون له انګريزانو سره لاسليک کړ«۹: ۶۱۹».

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګندمک تړون

کله چې انګریزان پوه شول، چې په زور سره د افغانستان په خاوره یو قدم پر مخ نه شي تلای ، نو مجبوره شول چې د خبرو له لارې خپل هدف تر لاسه کړي نو امیر محمد یعقوب خا ن ته یې د خبرو وړاندیز وکړ ، همغه و چې خپل اهداف یې په یو تړون کې راټول او په محمد یعقوب خان باندې یې لاس لیک کړل له دې لارې انګریزان خپلو موخو ته ورسېدل.

انګریزان په نړۍ کې سخت غچ اخیستونکی قوم دی ګندومک یې ځکه دغه تړون لپاره وټاکه چې نژدې ۴۰ کاله وړاندې د دوی ۱۷ زره عسکر همدلته له منځه تللي و او ویاړونه یې د ګندومک په سیمه کې د خاور سره خاورې شوي و«۸: ۱۲۳».

د تړون د لاسلیک پر وخت یو شمېر افسران او نظامي قوې هم ور سره وې. سرلیوس

کیوناري د نورو سیاسي کسانو سره هم حاضر و. دغه تړون د لاندې ما دو په بنا د انګریزانو او امیر محمد یعقوب خان او د هغه د متعلقاتو تر منځ د تلپاتې دوستۍ د ټینګښت په موخه لاسلیک شو.

د تړون مادې په لاندې ډول ذکر شوې دي:

۱ ـ له هغې ورځې څخه چې معاهده د دواړو اړخونو څخه تصدیق کېږي، د برطانیې د حکومت او د افغانستان امیر ، د هغه ځیناستو او نورو متعلقاتو تر منځ به دایمي سوله او دوستي بر قراره وي.

۲ ـ د افغانستان امیر او د هغه اتباع تعهد کوي، چې د معاهدې د تصدیق وروسته به ټولو هغه کسانو ته عمومي عفوه اعلانوي، چې د جنګ په دوران کې د انګلیس د عسکرو په طرفدارۍ ولاړ و. دوی چې په هره درجه او مرتبه کې وي د مجازاتو څخه محفوظ دي. لکه سر دار ولي ، محمد خان لاتي او نور.

۳ د افغانستان امیر او د هغه اتباع ژمن دي چې د خارجي رابطې په برخه کې دې د برطانیې د حکومت د مشورې پابند وي او د افغانستان امیر حق نه لري چې د نورو هېوادونو سره روابط ټینګ کړي او د خارجي حملې په صورت کې به د انګلیس حکومت د امیر سره نظامي کومک کوي او څرنګه چې د انګلیس حکومت مناسبه ګڼله د دفاع په خاطر به پیسې او وسلې ورکوي. انګلیسي عسکر به د دفاع د کار د سرته رسېدو څخه وروسته د برطانیې قلمرو ته مراجعه کوي.

۴ـ د برطانیې د حکومت او عالیحضرت د نږدې ارتباط او هم د افغانستان سرحدونه د پردیو د تېریو څخه وساتي، نو د انګریز دولت لازمه ګڼله چې خپل دایمي نماینده افغانستان ته واستوي. او یو ټولګی عسکر ځان سره ولري د انګریز حکومت حق لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ضرورت په وخت خپل استازي افغاني سرحداتو ته واستوي په مقابل کې د افغانستان امیر حق لري خپل نماینده د هند ویسری در بار ته او نورو هندي مقاماتو ته واستوي.

۵ د انګریز د نوماینده ګانو حفاظت به د افغانستان د امیر او د هغه د اتباعو په غاړه وي او د انګلیس حکومت به تعهد کوي، چې د دوی استازي به د افغانستان په کورنیو چارو کې لاس وهنه نه کوي.

۶ ـ د افغانستان امیر او د هغه اتباع د خپل ځان او خپل ځای ناستو له خوا تعهد کوي، چې په افغانستان کې به د انګریزي نماینده ګانو او نورو کسانو سره چې د تجارت له پاره افغانستان ته تګ او راتګ کوي دوی سره ښه سلوک کوي او په شخصي معاملاتو کې به یې لاس وهنه نه کوي.

۷ ـ څرنګه چې تجارت د دواړو تر منځ په مسلسله توګه جریان لري د افغانستان امیر تعهد کوي چې د تجارانو حفاظت او د تجارتي مالونو د عبور له پاره سهولتونه برابروي.د تجارت د ترقی تجارتي مالیاتو او نورو په هکله به یو بیل قر ارداد د یو کال په اوږدو کې لاسلیک کړي.

۸ ـ د تجارتي روابطو او د تګ راتګ د سهولت په خاطر دواړه لوري تعهد کوي چې د کرمې څخه تر کابله پورې د تلګراف یو خط د برطانیې په لګښت غځول کېږی او حفاظت به یې د افغانستان امیر په لاس کې وي.

۹ ـ څرنګه چې د دواړو حکومتونو تر منځ د دې معاهدې له مخې دوستي بر قراره شوې ده. د برطانیې حکومت د قندهار او جلال اباد او هغه سیمې چې د برطانیې تر قبضې لاندې دي، بېرته یې سپاري، په استثنا د کرمې او پشین سیمې، چې د

برطانیې د حکومت د تسلط لاندې دي. اما د ا تلسط به دایمې نه وي. د هغه مالیات به د داخلي پر داخت وروسته کال په کال د افغانستان امیر ته سپارل کېږي.

د برطانیې حکومت د میچنی او خیبر انتظام چې د جلال اباد او پېښور ترمنځ واقع دي په خپل لاس کې اخلي، او د هغو قبایلو د تګ او راتګ انتظام چې په دې دواړو سیمو کې قرار لري ، برطانیه یې په خپل لاس کې اخلي.

۱۰ ـ که چېرې د افغانستان امیر وکولای شي، چې خپل بشپړ اقتدار ټینګ کړي او هم د دغه تړون شرایط په صاداقانه ډول مراعت کړي، نو د برطانیې حکومت به د کال ۶۰۰ زره کلدارې امیر او د هغه ځای ناستو ته ورکوي«۱۱:۶۱۱».

امیر محمد یعقوب خان لاسلیک   د سر لیوس کیوناري لاسلیک

د کیوناري راتګ کابل ته

د امیر محمد یعقوب خان او د انګریزانو تر منځ د ګندمک تړون په پایله کې انګرېزانو د سیاسي تدبیر له لارې په کابل کې د خپل استازي د شتون د پاره لاره هواره کړه او هغه شېبو ته چې انګرېزان له پخوانه ستر ګې په لار و په ډېره اسانی سره ورسېدل.

انګرېزانو خپل سفیر کیوناري چې د کابل خلک یې د کمناري په نوم یادوي، د ګندومک د تړون د څلورمې مادې په اساس د ۵۶۰ ساتونکي ګارد سره چې مشري یې د لفتنت همتن په غاړه وه کابل ته راغی او د امیر محمد یعقوب خان د یوې عسکرې قطعې له خوا یې هر کلی وشو او په بالا حصار کې یې د امیر محمد اعظم خان په قصر کې واړول« ۹ : ۶۲۰».

کله چې کیوناري کابل ته راغی د مکناټن په څبر یې د افغانستان د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاروکې لاس وهنه پیل کړه، تر هر څه د وړاندې یې د معاشاتو کار په لاس کې واخیست او داسې فکر یې کاوه چې افغانان به د نوموړي په دې عمل مات شي مګر د افغانانو غرور یې را وپاروه.

امیر محمد یعقوب خان په هرات کې خپل ورور محمد ایوب خان ته احوال ورکړ چې یو ډلګی عسکر را ولیږي، دغه عسکر د لارې په اوږدو کې ډېر ستړي او ستومانه و، بې پیسو او وږي هم و. دوی ته ویل شوي و چې معاش به ورته په کابل کې اجراشي. دغو عسکرو سپه سالار داود شاه خان ته مراجعه وکړه هغه ورته وویل چې اوس اختیار له کیوناري سره دی، هغه په بالاحصار کې دی هغه به یې تاسو ته اجرا کړي ، خو کیوناري ،چې د پخوا نه چل او فریب کاوه د دوی پر ورتګ وو بریده او فکر یې وکړ چې پر دوی(انګریزانو) د پاڅون کونکو برید پیل شو«۸: ۱۲۵».

د محمد عثمان خان ساپي خوب لیدل

کله چې انګریزي سفیر (کیوناري) د افغانستان په کورنیو چارو کې لاس وهنه پیل کړه، محمد عثمان خان ساپی د کیوناري په دې کړنو ډېر ځوریده او بل دا چې د ده ایمان او ضمیر دا نه منله چې د نوموړي د قوم پر سر دغلامی سیوری ولاړ وي، نو ځکه محمد عثمان خان به تل فکر مند ښکاریده تر څو د انګریزانو سره په کوم ډول جګړه پیل کړي.

یوه شپه چې محمد عثمان په خپله حجره کې د لرې سیمو میلمانه درلودل، د خوب کولو څخه یې مخکې د میلمنو سره د کیوناري په منفي کړنو بحث کاوه نو کله چې نوموړی ویده شو ، د شپې په نیمه برخه کې خوب وینی چې نوموړی (محمد عثمان خان)د کور په لور روان دی او هوا ټوله ګرد جنه ښکاري کله چې قدم اخلي په هرقدم سره ټکان خوري لکه څوک چې برق ونیسي کله چې په دروازه ورننوت ګوري چې خړې اوبه د کلا منځ ته د کلا د دیوالونو له تیرو څخه راوزي چې د کلا د لوديځ لوري دیوال راپر بوته او په ترتیب سره د کلا د برنډې او د کوټو دیوالونه راپرېوزي محمد عثمان خان لګیا دی د ډېرو لاندې د خپلې کورنی غړي را باسي بیا یو ځلي ټکان خوري چې پښې یې د ځمکې په تل نه لګېږي چې د کلا د ختیځ دیوال مخامخ برخه پر ده را پرېوزي چې نوموړی یوه چیغه وهي او له خوبه را ویښېږي.

نوموړی بېرته ویده شو د شپې په وروستی برخه کې بیا یو داسې خوب ویني چې محمد عثمان خان کله خپل باغ ته داخلیږي د باغ په مینځ کې د اور لمبې خپرې دي او هره اونه په اور کې رانغښتې ده د خپلې منګولې په خاورو ډګوي او په اور یې ور شیندي او وروسته یو تبر را اخلي له هرې ونې څخه اور په دغه تبر مړ کوي چې په دې وخت کې د نوموړي و رور سید محمد هم دلته شته دی، چې د ونې له سر څخه د واورې په شان د اور دوه غونډاري(توپ)را پریوزي د دواړو ورونو په کالیو نښلي بیا دواړه وروونه پر اسونو سپاره دي، سپینې جامې یې په تن دي او ډېر شمېر خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي د چينارونو لاندې کوزيږي. کله چې محمد عثمان خان ساپی وينښ شو درې ورځې يې روژه ونيوله د خلکو د روياتو پر بنا د پورتني خوب تعبير په لنډ دول داسې دی، چې انګريزانو زمونږ پر هيواد بريد وکړ، په ظلم او ستم يې لاس پورې کړ، د کابل تاريخي بالاحصاريې وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخيست او د اسمايي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سيد محمد خان)د شهادت جامونه وڅښل چې دوی يې له هغه ځا ی ځخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول (۳).

(۳) مدير امين الله خان د غازي محمدعثمان خان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسيدونکی.

په تګاب کې د محمد عثمان خان ساپي غونډه

د انګريزانو په زړه کې همدا هيله وه، چې افغانستان هم د هندوستان په څېر په خپله مستعمره کې شامل کړي خو افغان ميړني او غېرتي قوم ته د انګريز يو قدم ايښودل په خپله خاوره کې د زغملو وړ نه و. په همدې اساس په يو شمېر کليو، حجرو او جماتونو کې به اولسي خلکو د انګريزانو سره د جګړې په اړه په خپل منځ کې هم بحثونه کول. محمد عثمان خان ساپی چې د خپل قوم مشر و لازمه يې وګڼله چې شاو خوا سيمو کې د علماو، سپين ږيرو، سردارانو او ځوانانو سره د جګړې په اړه يو پلان طرحه کړي . محمد عثمان خان د غونډې د تاکل شوې نېټې نه دوه ورځې مخکې خپلو نفرو ته اسونه ورکړل چې تر څو د کاپيسا د يو شمېر سيمو، کوهستان، کوه صافي ، نجراب، بدراب ، اله ساى او د لرې سيمو خلکو ته د راتګ پر مهال ستونزې نه وي . په ټاکل شوې نېټه غونډه پيل شوه چې په سر کې محمد عثمان خان وينا وکړه او د غونډې موخه يې ګډونوالو ته روښانه کړه او ويې ويل: « علما او سپين ږيري دي د ټولو سيمو په شمول د مجاهدينو يو عمومي مشر وټاکي تر څو د هغه په لارښونه جګړه وکړي». له دې وروسته د غونډې د ګډونوالو له خوا محمد عثمان خان ساپی د عمومي مشر په توګه وټاکل شو او ټولو خلکو ژمنه وکړه چې د مرګ تر سلګې پورې به هم د ده تر مشرى لاندې په دې جګړه کې برخه اخلي.

په همدې غونډه کې علماو او مشرانو له خوا د وخت د لويو فرعونيانو او د سکندر او چنګيز د ظلمونو يادونه هم وشوه او د هغوی د هلاکت تصويرونه يې روښانه کړل او وروسته محمد عثمان خان خپل ولس ته وعده ورکړه چې کله دې له تګاب ځخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګ په هدف حرکت کوي تر څو چې یې انګریزان له افغانستان څخه شړلي نه وي او یا دی شهید شوی نه وي تر هغه به د تګاب په لور نه راګرځي[۵].

د محمد عثمان خان په مشرۍ د ملي غورځنګ جوړېدل

مخکې یادونه وشوه چې انګریزانو د افغانستان د حکومت په کورنیو چارو کې لاسوهنه پیل کړه، دا اوازې د خلکو منځ ته هم رسېدلې وې ، نو د دوی په دې کړنو محمد عثمان خان ساپی هم ځورېده ځکه یې د ملي پاڅون د جوړېدو پرېکړه وکړه. د کاپیسا ولایت په لویو سیمو وګرځېده، د تګاب، نجراب، محمود راقي، کوه ساپی د اوسنۍ کاپیسا، پروان او پنجشیر له سردرو څخه یې یو ملي لښکر جوړ کړ. محمد عثمان خان ساپي لومړی په خپلو سیمو کې د انګریزانو د جګړې له پاره لیکې منظمې کړې بیا کابل او یو شمېر نورو لویو سیمو ته لاړ هلته یې د نورو ولایتونو او سیمو له غازیانو سره خبرې وکړې او د بالاحصار د جګړې په اړه یې هم د نورو سیمو له مشرانو سره مشوره وکړه.

غازي محمد عثمان د جرائت او ځوانمردي له امله د انګریزانو په دویمه جګړه کې د ټو لو غازیانو له خو مشر ټاکل شوی دی، چې د کابل په شیرپور او اسمایي جګړه کې په لومړي سنګر کې د انګریزانو سره جنګیدلی دی.په دې جګړه کې د افغانانو سره توري وې او ځینې پخوانی اوږده ټوپک هم و، خو انګریزان د وسلو له پلوه پوره سنبال و[۶].

[۵]مدیر امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.
[۶]ډګروال غلام حیدرخان د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

د بالا حصار جګړه او غازي محمد عثمان خان

انګریزانو د کابل واکمنۍ خپله ګڼله او کیوناري له نورو انګریزانو سره د افغانانو په کورنیو چارو کې لاسوهنې ډېرې کړې وې ، نو محمد عثمان خان د نورو غازیانو په څېر په تګاب کې د ځوانانو په ملاتړ یو غښتلی ازادي غوښتونکی غورځنګ، د تیارسی په حال کې د انګریزانو په مقابل کې درولی و د دوی وسلې توري او چړې وې.

محمد عثمان خان په دغه وخت کې د دې ځای د روایاتو له مخې د پنځه(۵) تنو ساپیانو سره د پنج شنبې په ورځ سهار وختي د تګاب له درې څخه یې مخ په کابل حرکت وکړ او د کوه ساپی په غرونو واوښتل، چې د لارې په اوږدو کې د کوه ساپي ځوانان هم ور سره ملګري شول. کله چې کابل ته ورسېدل، نو هلته یې د محمد جان خان وردګ او ملا مشک عالم سره پریکړه وکړه چې د سپټمبر په دریمه نیټه به سهار وختی په بالا حصار باندې د ازادی لښکرې خپل بریدونه کوي.

محمد عثمان خان ساپی له هغه ځایه بېرته سروبي ته را وګرځېده ، د شپې په تیاره کې له کوه ساپی څخه یې ځان تګاب ته ورسوه. هلته یې لښکرې را غونډې کړې چې د نجراب د درې مبارز ځوانان هم ور سره ملګري شول، بیا د کوه ساپی د غرونو د لارې د چړو، تورو او ټوپکو په لاس مخامخ د کابل په لور روان شول چې د دې ملي غورځنګ مشري محمد عثمان ساپي کوله.

دغه لښکرې د ټاکل شوې نېټې د جګړې په هدف د شپې په تیاره کې له کوه ساپي څخه کابل ته ورسېدې. د سپټمبر دویمه ورځ وه چې د هېواد ننګیالي زامن د محمد عثمان خان په لار ښونه، د سهار ستر ګه لا نه وختلې، چې د کوه ساپی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غره را واوښتل او د کابل په سیمه باندې راښکته شول. د سپتمبر په دریمه په بالاحصار یې جګړه پیل کړه. له دغه لښکر څخه د مجاهدینو یو مشر پیرمحمد ساپی پر بالاحصار وروخوت او توده جګړه پیل شوه . پیرمحمد خان ساپی باندې کیوناری ډزې وکړې او نوموړی په دې جګړه کې ټپي شو. پیرمحمد خان ساپی وویل :« زما د ټپي کېدو څخه څوک مه خبروئ چې د مجاهدینو روحیه کمزورې نه شي».

د نوموړي له زخم څخه وینې څڅېدې، چې محمد عثمان خان ساپی او محمد شاه خان ساپی لښکرې را ورسېدې ، ګوري چې پیرمحمد خان سخت ټپي پروت دی محمد عثمان خان او محمد شاه خان خپل ورور پیر محمد خان ته داسې وویل: « وروره ته ټپی شوی یې، موږ به تر هغې تا له دې ځایه څخه پورته نه کړو تر څو چې موږ ټول انګریزان له بالاحصار څخه ورک کړي نه وي او ستا غچ مو اخیستی نه وي».

د سپتمبر په دریمه نېټه سهار وختي د خپل لښکر سره پر بالاحصار ور وخوت، درنه او سخته جګړه پیل شوه، چې د توپونو او د ډزو انګازې په ټول کابل کې خپرېدې ، د محمد عثمان خان لښکرې په چټکی سره بې له کوم ځنډ څخه مخامخ د پتنګانو غوندې پر بالاحصار ګهیځ په اونیمو بجو د دریو غونډونو له خوا د خپلواکی له مبارزینو سره یو ځای یو منظم برید په بالاحصار پیل کړ.

افغاني مبارزینو لومړی پلا، د اسونو اخورونه مات او اسونه یې تیت او پرک کړل، په دې وخت کې یوې ډلې شیر پورته منډه واخیسته او له خپلو وسلو سره بېرته واپس راغلل پر بالاحصار ور وختل او منظمه جګړه پیل شوه. ملي مبارزینو د انګریزانو د سفیر(کیوناري) هستوګنځی کلابند کړ، د همدې ورځې په اوږدو کې محمد عثمان

خان او افغاني مبارزین د ودانی سر ته وختل او له هغه ځایه یې ودانی ته اور واچوه. دا مهال امیر محمد یعقوب خان ډېر په ډار کې ولوېده او تورن جنرال داود شاه خان یې د خپل ولیعهد (ځای ناستي) او یو څو نورو کسانو سره د جګړې د مخنیوي له پاره مبارزینو ته ور ولېږل، چې د جګړې څخه لاس واخلي خو ملي مبارزینو په ډېر قهر سره پر داود شاه خان باندې د توري ګزار وکړ، داود شاه خان له اس څخه را ولوید، سخت ټپي شو او نورو استازو د خلکو د ملي غورځنګ د طوفان د خطرناکو څپو څخه په ګرد او دوړو کې خپل ځانونه په تیښته بریالي کړل.

په دې ورځ په انګریزانو باندې د ورځې له لسو بجو نه تر دریڼیمو بجو پورې ډېر بد حالت و، د شپې د اته بجو نه تر نهو بجو پورې د ملي خپلواکی ځوانانو او د ښکیلاک ګرو لښکرو تر منځ ډزې روانې وې او وروسته دواړه خواوې د خپلو ټپیانو او وژل شو کسانو په ټولولو کې وې،چې تیاره خپره شوه.

په دغه تاریخي ورځ بالاحصار کې میشت انګریزان ټول له مینځه تللي و، د مړو لټولو دا بله ورځ ۱۸۷۹ م د سپتمبر په څلورمه نېټه د ځینو سوځیدلو انګریزانو مړي پیدا شول، خو کیوناري په کې چا نه پېژنده . له دې پېښې وروسته انګریزانو د دریو لارو څخه په افغانستان برید پیل کړ او غازي محمد عثمان خان د نجراب، د ده بالي، د پروان، محمود راقي، کوهستان، تګاب ، کوه ساپي او سید خیلو په سیمو وګرځېده د ځوانانو سره یې ولیدل او دوباره د جګړې په هدف یې خپلې تیارې ونیولې او له دې سیمو څخه بېرته تګاب ته لاړ«۴: ۲۲۰».

په دې جګړه کې له کیوناري سره د سفارت ۱۳۳غړي هم وژل شوي دي«۸: ۱۲۶».

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنرال رابرټس د کابل په لور

غازي محمد عثمان خان چې د نورو افغاني مبارزینو په ملتیا انګریزي سفارت له منځه یوړ، نو افغاني واکمن امیر محمد یعقوب خان د دغې پېښې په اړه یو لیک ولیکه، چې د همدې موضوع په اړه ښاغلي غبار لیکلي دي: « کله چې انګریزي سفارت په کابل کې د هلاکت په سیند لاهو شو، نو امیر محمد یعقوب خان د یو لیک په ترڅ کې د دغه سفارت د تبا کېدو خبر جنرال فرید ریک رابرټس ته ورکړه او ویې لیکل چې په کابل کې عمومي انقلاب دی، زه په خپل قصر کې کلابند یم. د دې خبر په اورېدو سره د لندن څخه لارد لیتن ته تلګراف وشو او ویې ویل چې ملکه ستاسو په ټولو اقداماتو کې د سفارت د انتقام او د انګلیس د شرف او عزت د اعادې په خاطر له تاسو سره مرسته کوي«۹: ۶۲۱».

لارد لیتن رابرټس ته د کابل په لوري د حرکت امر ورکړ، او داسې نشرات یې کول، چې موږ کابل ته د امیر محمد یعقوب خان د حکومت د استحکام له پاره ځو او د سفارت له قاتلینو څخه انتقام اخلو، خو د نورو خلکو سره هیڅ کار نه لرو.

جنرال رابرټس له پوځ سره د شتر ګردن په سیمه کې د یو تصادم نه وروسته لوګر ته داخل شو، د ولسي خلکو سخت بریدونه یې ولیدل، خو کابل ته نژدې شول. په چهار آسیاب، سنګ نوشته کې د سختو مقامتونو څخه وروسته بن حصار ته او له هغه ځایه کابل ته داخل شول . خپله اردو یې په تپه مرنجان کې ځای پر ځای کړه او په لوړو نقطو کې یې توپونه نصب کړل، بالاحصار او نور ځایونه یې وسوځول. په ظلم ، تېري او د کابل ولس په ازارولو او شهادت یې لاس پورې کړ«۹: ۶۲۳»

همدا ډول د انګریزانو یو شمېر نورو لښکرو د هېواد په جنوب او ختیځ کې یو شمېر سیمې ونیولې. انګریزانو په اول د دسمبر، امیر محمد یعقوب خان د انګریزي پوځ له یوې قوي ډلې سره هندوستان ته ولېږه، له دېنه یوه اونۍ وروسته یې سردار یحیی خان ، زکریا خان او وزیر محمد شاه خان هم هندوستان ته بندیان ولېږل او مستوفي حبیب الله خان یې ځکه جلا وطن نه کړ، چې هغه به په افغانستان کې له انګریزانو سره مرسته وکړي«۱۰: ۸۷۹».

ولسي پاڅون (د ۱۸۷۹م، دسمبر)

افغانانو چې په کابل کې د انګریزانو ظلم او ستم ولیده، چې خلک یې وژل ، زورول او بې کوره یې کول او هم یې د کابل تاریخي ځایونه ورانول او ورځ په ورځ د دغه ظلم لمن لاپسې پراخېده، نو ولس نور دغه ظلمونه نه شول زغملی، نو د وسلو او تورو د لارې یې عملاً مبارزه پیل کړه.

کله چې انګریزان کابل ته ننوتل، پنځه پنځوس ورځې تېرې شوې وې ، افغان ولس ته روښانه شوه چې انګریزانو د افغانستان امیر (محمد یعقوب خان) هندوستان ولېږه او دوی د کابل په ښکلي ښار کې اور بل کړی، نو د افغانستان غیرتي او مجاهد ولس یو ځل بیا جګړې ته تیار شول. په هر ځای کې مجاهدینو خپل مشران وټاکل، د کابل، کوهدامن او د کوهستان مجاهدینو د محمد کریم خان، غلام قادرخان او میربچه کوهدامني په مشرۍ، د پغمان مجاهدین د پرویز شاه خان په مشرۍ ، د تګاب او نجراب مجاهدین د غازي محمد عثمان او د هغه ورور محمد شاه خان تر مشرۍ لاندې، د لوګر مجاهدین د غلام حیدر خان چرخي، د میدان وردګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاهدین د غازي محمد جان خان تر مشرۍ لاندې د غز ني او زابل مجاهدین د ملادین محمد (ملا مشک عالم) تر مشرۍ لاندې، د هرات مجاهدین د ایوب خان او حفیظ الله خان تر مشرۍ لاندې د جلال اباد مجاهدین د د عصمت الله خان او حفیظ الله خان تر مشرۍ لاندې «۶۲۵:۹».

د یادو سیمو مجاهدین د انګریزانو د ویستلو په هدف مبارزې ته تیار و، چې دوی په ټاکل شوې نېټه د انګریزانو سره په جګړه لاس پورې کړ، په مرکز او یو شمېر نورو سیمو کې د انګریزانو پر وړاندې عملاً مبارزه پیل کړه او انګریزانو هم عملاً ولیده چې د دې هېواد نېول او پر افغانانو حکومت کول اسانه کار نه دی او مجاهدین تر هغې وجنګیدل تر څو چې یې انګریزان اړ ایستل چې د افغانستان له خاورې څخه د ماتې په حالت ووځي. بیا هم انګریزانو هڅه کړې چې د خپلو سیاسي هڅو د لارې په دې هېواد کې خپلو یو شمېر موخو ته ورسېږي.

له غازي محمد عثمان خان ساپي څخه د انګریزانو غوښتنه

انګریزانو خپل استازي د سرفراز خان په امر او لارښونه، چې نوموړي(سرفراز خان) د غازي محمد عثمان خان له کورنۍ سره د دوستۍ اړیکې درلودې. سرفراز خان انګریزانو ته ویلي و چې د تګاب خلک زموږ دوستان دي او هغوی به له تاسو سره مرسته وکړي. دغه استازو د تګاب له خلکو او محمد عثمان څخه غوښتنه درلوده چې د انګریزانو پر وړاندې له مبارزې لاس واخلي.

د ساپیانو په تاریخ کې دې موضوع ته هم اشاره شوې ده: « انګریزانو سرفراز خان نومي سړي ته، درې لکه روپۍ ورکړې، چې دا سړی د غازي محمد عثمان خان د خپلوانو څخه و، چې پیسې محمد عثمان خان ساپی ته ورکړي او هغه له جګړې لاس واخلي. محمد عثمان خان ساپی او د ده ورور محمد شاه خان ساپی د ازادۍ د لارې تول مبارزین را ټول کړل او د انګریزانو د پیسو دوکه یې ورته ښکاره کړه»«۴: ۲۲۲».

د غازي محمد عثمان د کورنۍ غړی ډګروال غلام حیدر خان وایي : « چې سرفراز خان د غازي محمد عثمان خان ماما له انګریزانو څخه پېسې راوړې وې، تر څو غازي محمد عثمان په افغانستان کې د انګریزانو سره مخالفت ونه کړي».

کله چې محمد عثمان خان ، د انګریزانو او سرفراز خان په هدف خبر شو له ډېره قهره یې په خپل ماما د سوک وار وکړ چې د خولې ژامه یې ماته شوه او د پیسو سره یې بېرته انګریزانو ته ولېږه او څو تنه یې هم ووژل او هغوی ته یې داسې خبر ولېږه، چې د افغانستان په هر ګوټ کې ستاسو د اوسېدو سره مخالف یم او د لوی خدای (ج)په

مرسته په ستاسي ښکیلاکګر پوځ د تورې په زور له افغانستان څخه وباسم.

د انګریزانو قواوې په نغلو کې ولاړې وې او غازي محمد عثمان خان هم د خپلو مبارزینو سره ورغی او انګریزانو د نغلو او غیبي بابا د سیمو په منځ کې سنګر نیولی و، چې محمد عثمان خان او د ده مبارزینو په ډېره زړورتیا سره جنګ شروع کړ او جګړې یو سخت حالت غوره کړ ځکه د ملي مبارزینو څخه انګریزان په دومره ویره کې شول چې ځانونه یې، د سیند اوبو ته واچول او مړه شول، ځینې انګریزان د غازي محمد عثمان خان د تورې له امله ووژل شول. همدا ډول په دې جګړه کې د سروبي خلکو د محمد عثمان خان په امر او لارښونه چې د ده خپلوان و د نغلو د لارې پر انګریزانو برید وکړ او ټول انګریزان یې له منځه یوړل. له دې وروسته غازي محمد عثمان د تګاب، نجراب او د سروبي مجاهدینو سره یو ځای د تیزین سیمې ته داخل شو او هغه کسان چې د انګریزانو ملا تړي و، هغوی یې ارامه کړل د خپلو توریالیو مبارزینو سره یو ځای د تنګي د غار د لارې کابل ته لاړ[۷].

[۷] ډګروال غلام حیدرخان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

غازي محمد عثمان خان د شېرپور په جګړه کې

غازي محمد عثمان د یو شمېر نورو افغاني مبارزینو سره یو ځای کابل ته ورسېده او په کابل کې د شیر پور په انګریزانو یې برید پیل کړ، چې انګریزانو د شیرپور په چونیو کې اړولې و، مګر د مجاهدینو د وسلو د نشتوالي له کبله د شیر پور چونۍ نیول ګران و. د هېواد زړورو غازیانو مخامخ د تورو او چړو څخه په استفاده په شیر پور حمله وکړه.

محمد عثمان خان د ۱۲۹۶ هـ ق د روژې په (۱۶) مه، چې د ۱۸۷۹ م د سپتمبر د درییمې نېټې سره سمون لري د دغه بریالۍ جګړې وروسته بیا د انګریزانو مقابلې له پاره ده د خپلې سیمې د ځوانانو په ملاتړ تیاری ونیوه، چې د تګاب د درې ساپیانو او د کوه ساپي سیمې د محمود راقي، د سید خیلو، پروان پنجشیر ځوانانو ور سره ملګري وو، چې په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په یولسمه نېټه له تګاب څخه را وخوځېده او د نورو سیمو ننګیالي ځوانان په ټاکل شوي وخت د لارې په اوږدو کې سره یو ځای شول.

دغه د ازادۍ حرکت څخه چې د انګریزانو جنرال مکفرسن خبر شو، چې زمریالی غازي محمد عثمان خان ساپی د یو لوی زورور لښکر سره د کابل پر لور روان دی، نو د ده پر زړه د ډېرې ویرې نه د تبې په څېر لړزه راغله، جنرال مکفرسن ډېر زړه نازړه د محمد عثمان خان ساپي سره په جګړه لاس پورې کړ.

عثمان خان ساپي د میکفرسن لښکرې د یو څه مجاهدینو ځوانانو سره په جګړه بوختې ساتلې وې چې په زرګونو ملي ازادي غوښتونکو ځلمیانو د غازي محمد عثمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان په مشرئ د دسمبر په ۱۲ مستقیماً د کابل پر شیرپور را وخوځېدل او د خیر خانې د لور نه را روان شول، دا چې برطانوي ښکیلاکګرو لښکرو د کابل کلکې مهمې مورچې نیولې وې، په دې ویره کې شول چې د دښمن دغه حرکت یو تکتیکي حرکت دی، نه ویل کېږي چې زموږ یو شمېر قواوې به په ډزو کې مصروفې وساتي او نورې قواوې به د شیر پور چونۍ ونیسي، ځکه د شیر پور قومندانۍ د انګریزانو قومندان رابرټس په غاړه واخیسته، د دسمبر په ۱۲ مه د غازي محمد عثمان خان ساپی قواوې شیرپورته رانژدې شوې په دې ځای کې یو غږ اوچت شو، چې غازي محمد عثمان خان ساپي لښکرې د شیرپور په در وازه مخامخ را روانې دي.

په دې وخت کې امپریالیستي ښکیلاکګرو پوستې چې د چونۍ په شاو خوا کې پرتې وې ځینې یې له کوم مقاومت څخه پرته چونۍ ته وتښتیدل. د دوی د تیښتې عامل دا و چې پخوا انګرېزانو ته د سپتمبر ۱۸۷۹ م د تاریخي ورځې جګړ ه کې په پوره ډول څرګنده او جوته شوې وه چې غازي محمد عثمان خان ساپی د انګریزانو کلک دوښمن دی او د خلاصېدو چانس ور څخه په هیڅ ډول نشته، چې پرنګي عسکر یې په جګړه کې په مخ ورشي بې له سر څخه یې بل ځای په توره نه پرېکوي . په دغه وخت کې انګریزانو د غازي محمد عثمان ساپی په وژلو پسې ډېر جاسوسان واچول.

د غازي محمد عثمان خان ساپي د ملي حرکت لښکرې چې په خیر خانه مېنه راوښتلې، په دې ترڅ کې محمد عثمان خان او د ده ورور محمد شاه خان ساپی د ازادۍ د لار ټول ملي مبارزین را غونډ کړل او د انګریزانو د پیسو دوکه یې ورته په ډاګه کړه.

غازي محمد عثمان خان د خېر خانې نه په شیر پور حمله وکړه او خورا سخته جګړه پیل شوه هر څومره چې انقلابي مبارزینو زیار وویست د لودیځ له خوا د شیر پور په چونۍ بریالي نه شول او ډېره تو ده جګړه روانه وه چې محمد عثمان خان سم له واره د خیر خانې مېنې د خواجه بغرا په کلي کې یوه جرګه جوړه کړه، په جرګه کې د ملي مبارزینو څخه میربچه خان، جلندر خان، سمدره یی، برزه خان، سمندره یي فتح خان بایاني، محمد شاه خان ساپی د محمد عثمان خان ورور، سرور چاریکاري ، شېر د وریش خان، باقشقاري، محمد شاه خان کالونګه، محمد اعظم خان بایاني او عبدالواسیع بایاني ټولو ګډون وکړ او د جرګې په پای کې دا رنګه پریکړه وشوه چې د هېواد ملي مبارزین دې په دوه برخو وویشل شي، چې یوه برخه دې د شیر پور په چونۍ ورشي او چونۍ دې د اور لا ندې ونیسي، دویمه برخه دې د خواجه بغرا د کلي څخه خواجه رواش کلا بند کړي، او ځانونه دې د بي بي مهرو غونډۍ ته ورسوي او د هغه لورې څخه دې د شیر پور انګریزې قواوې تر اور لاندې راولي. د جرګې په پای کې د مبارزینو له خوا د دې دواړو محاذونو عمومي قومندان غازي محمد عثمان خان وټاکل شو نور ځوانانو په ډېره چټکۍ سره خپل ځانونه ټاکلو ځایونو ته ورسول او ټینګې مورچې یې ونیولې.

د لودیځ له خوا د مخه جګړه روانه وه، چې د بي بي مهرو غونډۍ ځوانانو ته دا امر د محمد عثمان خان له خوا ورکړل شو، جګړه دومره زیاته سخته شوه چې د کابل فضا تورو لوګیو نیولې وه او دوړې تر اسمانه پورې پورته کېدلې هغه ملي مبارزینو چې جنرال مکفرسن انګریزي قواوې په جګړو کې بوختې ساتلې وې، د محمد عثمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د لښکرو تر شا یې جګړه رواړه او د محمد عثمان خان لښکرې یې په منځ کې ایسارې کړې په دې ځای کې توده جګړه روانه وه چې د میر بچه خان په مشرۍ یو لوی ټولګی ځوانان د جګړې ډګر ته را ورسېدل او یوه ګړۍ لا تېره نه وه چې د شېر پور مخې ته د وینو ډنډونه جوړ شول.

د پرنګیانو د مړو ډېرۍ جوړ شوې په دغه وخت عثمان خان ساپی پرله پسې په مبارزینو ناري وهلې او قومانده یې ورکوله چې مخ پر وړاندې حرکت کوئ. دا ورځ په کابل کې ډېره سره او تو ده ورځ وه چې د توپونو او ماشینګړو غړمبار جوړ و، او د جګړې کړی ورا په ورا راتنګېدله د ښکیلاکګرو لښکرو برچې په خپلو ټوپکونو نصب وې، مګر د خپلواکۍ مبارزینو تبرګې، چړې او تورې دې جنګ ته د ځان سره د پرنګیانو پر وړاندې راوړې وې، جګړه نېغه لاس پر لاس ونښته او خورا زیات انګریزان یې ټوټې ټوټې کړل، جنرال مکفرسن د خپلو قواو د خلاصون لاره وموندله په تېښته بریالی شو، او چوڼۍ ته یې ځان ور ورساوه، خو په پای کې جنرال رابرټس انګریزي افغاني سردارانو کلا بند کړ. په همدې ډول ټول انګریزي عسکر یې په چوڼیو کې ور غونډ کړل او د شیر پور چوڼۍ یې تر کلا بندۍ لاندې ونیوله»«۴: ۲۲۰-۲۲۳».

ښاغلي غبار لیکلي: « وروسته له هغې چې ملي قواو خپل دوښمن ته ماته ورکړه او هغو یې په شیرپور چوڼیو کې ځای پر ځای کړل، ملي لښکرې د کابل په ښار کې داخلي شوې، د تره خیلو خلکو تپه مرنجان او د لوګر خلکو د سپه سالار غلام حیدرخان چرخي په مشرۍ د بالا حصار مرکز ونیوه، تحت شاه او د شېر پور دروازه یې مستحکمه کړه او همدارنګه د ملامشک عالم او د جنرال محمد جان خان په لاس کې هم د کابل ښار و او جنرال رابرټس یې د لېوه په څېر د شیر پور په قفس کې ملي

ځواکونو بندي کړو»«۹: ۶۵۴».

کله چې غازي محمد عثمان خان د خبر خانې د خواجه بغرا په کلي کې د مجاهدینو عمومي مشر وټاکل شو نو غازي محمد عثمان خان داسې فیصله وکړه چې د تګاب، نجراب، کوهستان، یعنې د کاپیسا، پروان، پنجشیر او د کابل مجاهدین دې له ما سره په اول خط کې حمله وکړي، د لودیځو او جنوبي سیمو مجاهدین دې د جنرال محمد جان خان وردګ او ملامشک عالم په مشرۍ په دویم خط حمله وکړي(۸).

په آسمايي غره کې د غازي محمد عثمان خان جګړه

د افغانانو لوی مبارز غازي محمد عثمان ساپي د شېرپور له جګړې څخه وروسته د آسمايي پر غره حمله وکړه چې دا یوه مهمه څوکه او په دې څوکو کې انګریزانو توپونه نصب کړي و، چې د کابل ټول ښار کې مجاهدین ترې ګرځیدی نه شول څرنګه چې مجاهاین د آسمايي د غره د پرنګیانو څخه ډېر تنګ و، نو محمد عثمان خان په ډېر قهر له دوی څخه د خپلو لښکرو د وینو په توېولو دا غر ونیوه.

ښاغلي عبدالمالک د دې جګړې په اړه لیکلي: « آسمايي غر د کابل ښار په منځ کې پروت دی، دا غر په ۱۲۹۶ هـ ق چې د ۱۸۷۹ م سره سمون لري، د انګریزي قواوو په لاس کې و، محمد عثمان خان د شېر پور په جګړه بوخت او په همدې ډول ملامشک عالم او غازي محمد جان خان وردګ لښکرو په آسمايي غره باندې یرغل ور وړ او توده جګړه یې پیل کړه. دوی تر هغه وخته پورې بریالي و، چې محمد عثمان خان په شېر پور کې ستر بریالیتوب تر لاسه کړ او بیا محمد عثمان خان د آسمايي غره خوا ته مخه وکړه.

(۸) ډګروال غلام حید خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي محمد عثمان خان ساپی په سملاسي ډول خپلې قواوې منظمې او هر ټولي ته يې مورچلې وټاکلې په ۱۸۷۹م کې د دسمبر په څوارلسمه نېټه محمد عثمان خان د هېواد د ملي خپلواکی د غورځنګ سرښندونکو ته قومانده ورکړه چې مخ پر وړاندې لاړ شي، د آسمايي د غره مبار زين په خورا زړور توب د آسمايي غره ته ور وختل چې تر دغې وخته پورې د ښکيلاککرو په لاس کې و.

محمد عثمان خان توره له تېکې څخه را ويستله او په لاس کې يې وه، چې د جګړې پيل کې ده د يو انګريز په کوپړۍ وار و کړ او دوه ټوټې يې کړه او د سختې جګړې وروسته يې د آسمايي غر ونيوه او دغه انګريزې لښکرې چې د آسمايي د غره په څوکه کې پرتې وې ټولې محمد عثمان خان په خپل توره ټوټې ټوټې کړې او اسمايي غر يې ونيوه» « ۴: ۲۲۳ ».

په سراج التواريخ کې راغلي: « د يوې ورځې په موده کې انګريزان د ملت د ويرې نه تيت او پرک شول سبا ورځ محمد عثمان خان ساپی د تګاب او نجراب د خلکو سره کابل ته را ورسېده په ډېره زړور تيا سره يې د اسمايي غر چې د انګريزانو په لاس کې و پرې ورغی، او په ډېر قهر سره يې اسمايي غر له انګريزانو څخه ونيوه او کومو انګريزانو چې د غره د کلا و څخه دفاع کوله ټول يې په تبغ مړه کړل» «۱۱: ۳۵۸».

کله چې د جنرال محمد جان خان قواوې واصل اباد ته ورسېدې چې د شير پور په قلعه حمله وکړي خو د غازي محمد عثمان خان قواوې د اسمايي له غره څخه د شېر پور کلا انګريزان د شديد بريد لاندې راوستي و او دې ته يې اړل کړل چې د شېر پور کلا څخه تېښته اختيار کړي «۶:؟ »

عبدالمالک ساپي ليکي: « څرنګه چې د آسمايي غر د محمد عثمان خان ملي

مبارزينو ونېوه، په دې سخته جګړه کې د کابل ټول ښار نورو افغانانو لاس ته راوړ، په دې سخته جګړه کې د کابل خلور سوه ښځو هم برخه اخيستې وه چې پر سرونو باندې يې د جګړې ډګر ته اوبه او ډوډۍ وړلې. دا داسې تاريخي جګړه وه چې په دغه غره ځوانان پرله پسې را ختل او آسمايي غر يې له انګريزانو څخه بيخي پاک کړ، خو په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په پنځلسمه بيا انګريزان د شير پور د چونۍ څخه را ووتل او د کابل ښار خوا ته يې يرغل يوړ چې په ظلم او ستم يې يو ځل بيا لاس پورې کړ.

په دغه وخت کې محمد عثمان خان د اسمايي په جنګ کې ښکېل و او دوی(انګريزان) په خلکو ظلم او ستم پيل کړ، نو د کابل ښار ښځو او نارينه و، ځوانانو او ماشومانو به نارې او سورې وهلې چې ای ! محمد عثمان خانه څه شوې؟ انګريزانو ستا د تورې شرنګ هېر کړی دی، او بيا يې جګړه راوړه.

په دغه وخت کې غازي محمد عثمان خان د افغاني ملي مبار زينو ته بيا قومنده ورکړه او جګړه خورا توده شوه، محمد عثمان خان په ډېره مېړانه وجنګېده او ملي مبارزينو ته يې نارې وهلې چې مخ پر وړاندې روان شئ ، تر شاه ونه ګورئ او خپله غازي محمد عثمان خان توره په لاس ، ستر ګې يې سرې شوې وې چې د انګريزانو سره يې لاس په لاس جګړه پيل کړه، چې غازي محمد عثمان خان په يو وار سره له يوه نه نيولې تر درې کسو انګريزي ککرې پرې کو لې او په دغه انګريزي لښکرو کې توره په لاس داسې ور ګډ شو چې کوڅې ويستلې او د وينو لښتې لښتې روان و، چې غازي محمد عثمان خان ډېرې (تيږې) ته تکيه وکړه او د جګړې د ډګر يو ځلمي مبارز ته يې مخه کړه چې هلکه ! ورشه اوبه راوړه چې ويې څښو.

بيا يی قومنده ورکړه چې مخ پر وړاندې! په دې ځای کې انګريزان بيا تېښتې سره

مخامخ شول په دغه وخت کې غازي محمد عثمان توره له تېکې څخه را ویستله او مخامخ د انګرېزانو په پوستو ور روان شو ځای ې پر ځای ې انګریزي پوستې له مینځه وړلې او ډېر شمېر انګریزان یې ووژل، په دې ترځ کې چې نوموړی(محمد عثمان خان) د خپل لاس کینه خوا پرتې انګریزي پوستې باندې یې یرغل وکړ چې په ناڅاپي توګه نوموړی غازي د انګریزانو د توپ په مرمۍ ۱۸۷۹ م د د سمبر ۱۵ مه د هېواد ملي مبارز د ۴۰ کلونو په عمر د شهادت درجه وګټله او د نوموړي سره (۸۰) تنه نور هم شهیدان شول» «۴: ۲۲۳- ۲۲۵».

انا لله و انا الیه راجعون

په دې جګړه کې د نوموړي سره د ده ورور سید محمد خان ساپی، اته کسه نور تګابیان هم شهیدان شول بیا د غازي محمد عثمان خان او د غازي سید محمد خان د دواړو وروونو جنازې د دوی بل ورور او د مجاهدینو مشر محمد شاه خان د تګاب د نور شهیدانو سره یو ځای د تګاب ښکلې درې ته یوړل او په خپلې پلرنۍ هدیره کې د خانانو په کلي کې د عمومي سړک تر څنګ د یادې درې لویدیځې خوا د غره په لمن کې کې په خورا درنښت سره خاور ته وسپارل شول.

په همدې جګړه کې یو شمېر غازیان د سختې جګړې له امله د مراد خانې اوسیدونکو ته پناه وړې وه، د دې خلکو له خوا انګریزانو ته په لاس ورکړل شول او ټول ووژل شول، چې د دوی مقبرې د ارګ د باغ د شمالي برخې د دیوال په بیخ کې شته دې او د امیر عبدالرحمن خان په امر ګنبده پرې جوړې شوې ده« ۲: ۱۰۰».

میر غلام محمد غبار لیکي: « کله چې غازي محمد عثمان خان او د هغه ورور محمد

شاه خان د آسمایي په په غره برید وکړ، له انګریزانو څخه د آسمایي غر ونیوه ، انګریزان یې دومره ووژل لکه د غره د څمکې پر مخ چې تیرې پرتې وي، نو رابرتس ببرته د غره د نېولو له پاره یوه قوي حمله وکړه، دغه غر یې د توپونو لاندې ونیوه چې مجاهدینو ډېر مقاومت وکړ. محمد عثمان خان ساپی د لښکر په سر کې، پیش قبضه په لاس کې وه د انګریزانو په توپخانه د سیلاب په څېر روان و، چې نا څاپه د توپ پر ګولی ولګېده ، د انګریزانو سره په دغه جنګونو کې د کوهستان، کوهدامن، تګاب، نجراب، پنجشیر او د غوربند مجاهدین زیات شهیدان شول»«۹: ۶۵۵»

وروسته د غازي محمد عثمان خان د شهادت نه مجاهدینو د کابل په شاو خوا پر انګریزانو د کلابندی کړی راتنګوله او د جهاد ادامه درلوده ، دغه وخت کې مجاهدین د غازي محمد عثمان خان په شهادت سره خفه و، مګر د ملي سرښندنې احساسات یې لاپسې را وپارول، خو د ده د وفات سره د مجاهدینو تر منځ یوه خلا رامنځته شوه.

د انګریزانو هم دسیسې جوړولې. نو څکه مجاهدین د یو قومي مشر د انتظار شېبې شمېرلې چې عبدالرحمن خان د بخارا څخه افغانستان ته راغی د مجاهدینو سره یو ځای شو، پروان ولایت ته راو رسېده د غزا اعلان یې وکړ مګر په پټه یې د انګرېزانو سره خبرې شروع کړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا رنګه د انګلیستان په اداره کې د ډیزیرائیلي په ځای د ګلیدستون حکومت جوړ شوی و، او تاکید یې کاوه چې د امیر عبدالرحمن ان سره باید اړیکې ټینګې شي. انګریزانو غوښتل چې قندهار د افغانستان څینې بیل کړي او د کویټې سره یې یو ځای کړي، چې غازي محمد ایوب خان په قندهار کې پر انګریزانو یوه سخته

حمله وکړه چې ډېر شمېر انګریزان یې لمنځه یوړل او د قندهار د بېلېدو مسله یې د انګریزانو په تباهی بدله کړه او غازي ایوب خان د میوند د لوی فاتح لقب وګټه همدا ډول د ملالی نوم هم په دې جګړه کې ښه وځلیده .

امیر عبدالرحمن خان د انګریزانو سره موافقه وکړه او رسماً د افغانستان پاچا وټاکل شو او د انګریزان حمایت او ساتنه یې په یو خارجي سیاست کې ومنله، نوموړي په ډېرې بېړې سره د انګریزانو څینې شرطونو ته غاړه کېښوده تر څو خپل ځان واک ته

ورسوي او انګریزان چې د کوم هدف په موخه افغانستان ته داخل شوې وي، دلته یې ډېر مالي او ځاني زیانونه ولیدل او د یو کال او نهه میاشتو وروسته یې د خپلې جګړې لمن ټوله کړه او د نظامي جګړې پر ځای یې خپلو سیاسي تدبیرونو ته پام واړوه«۹: ۶۶۸».

د غازي محمد عثمان خان مزار

د غازي محمد عثمان خان او د هغه د ورور سید محمد خان قبرونه څنګ په څنګ د تګاب د نوروز خیلو په سیمه کې د خانانو په کلي کې د عمومي سړک تر څنګ د پخو خښتو د ګمبزې لاندې خښ دي، چې د دوی پر مزار د حامد کرزي د اوس مهاله حکومت(۱۳۸۴ هـ ش) کې د کاپیسا ولایت څخه اولسی جرګې ته نوماند انجینر سعدالله خان«سعدي» له خوا په عصري ډول پرې کار روان دی.

قبرونو ته ورتګ د کومې ستونزې له پاره داسې عملونه د اسلامي شریعت په رڼا کې روا والی نه لري او ډېرو سیمو کې دا رسم او رواج ګرځیدلی دی. د غازي محمد عثمان خان او د ده د ورورو مزار ته د تګاب، نجراب، اله سای او د یو شمېر لرې سیمو څخه ګڼ شمېر کسان نارینه او ښځینه راځي چې د نوموړو سیمو خلک زیاتره د پنجشنبې او جمعې په ورځ د اولسي دودونو په رڼا کې د دوی پر مزار شمعې بلوي. مګر څینې کسان د نومیالي غا زي د مزار د لیدلو په هدف راځي ځکه د خلکو په زړونو کې د نوموړي په کارنامو سره مینه رامنځته شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان په نوم نوموني

کله چې په لومړي ځل په تګاب کې ښونځی رامنځته شو، د تګاب مرکزي سیمې ښونځی د تګاب ولسوالی د تعمیر بازار په ختیځه څنډه کې د تګاب د علماو، مجاهدینو، سپین ږیرو، قومي مشرانو او نور ځوانانو لومړنی ښونځی د یوې غونډې په ترځ کې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونوموه او د وخت په تېرېدو سره په نوموړې ښونځی کې منځنی او ثانوي زده کړو لړۍ هم پیل شوه او د نوموړي په نوم د تګاب مرکزي یا لومړنی لیسه رامنځته شوه چې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونومول شوه او هم د نوموړي یو انځور د پوهنې وزارت په ودانۍ کې نصب شوی و، چې د نوموړي د انځور په لیدلو به ډېرو خلکو ته د نوموړي تېرې کارنامې یادیدلې.

د ډاکټر نجیب الله د حکومت په د وره کې د غازي محمد عثمان خان یو انځور د کابل د ښاروالی په لویدیځ دیوال لګیدلی و او کله چې په افغانستان کې نورې اداري یا نظامونه رامنځته شول د نوموړي پسې شعرونه ویل شوي، په یو شمېر کېستو کې ثبت شوي هم دی او کله چې به د ملي مسایلو په اړه په تګاب کې غونده جوړېدله نو وینا والو به د غازي محمد عثمان خان ډېره ستاینه کوله.

د حامد کرزي د اوسني جمهوریت په دوره «۱۳۸۵ هـ ش» کې په کابل کې د دولتي لوړ پوړو چارواکو له خوا د د ه په نوم د کارته پروان په سیمه کې د نادرې لېسې په لویدیځه برخه کې یو واټ ونومول شو.

اوسمهال د نوموړی د کورنی یو غړي ډاکتر محمد ایوب ساپي د کابل په چهاراهي قمبر سیمه کې څو بستریز روغتون د غازي محمد عثمان خان ساپی په نوم جوړ

کړی دی. همدا ډول د تګاب د روڼ انده شخصیت (پښتونیار صیب) له خوا په جلا او ځانګړو کلنیو کې د نوموړي انځور هم چاپ شوی او خپور شوی دی.

غازي محمد عثمان خان د شعرونو په هنداره کې

د ملي اتل غازي محمد عثمان خان په اړه د هېواد ډېرو شاعرانو شعرونه ویلي دي، چې د هېواد ملي خپلواکی پر ورځ هم د ده په یاد شعرونه ویل کېږي. په تېره بیا هغه وختونو کې چې زموږ هېواد ته ښکیلاکګر د ښکیلاک په سترګه ګوري.

د ګل ملا همکار یو شعر چې د وحدت په ورځ پاڼه کې په ۱۹۹۶ م کې د می په ۴ مه د غازي محمد عثمان خان په یاد، تر عنوان لاندې چاپ شوی و او د نوموړي کارنامې یې په خپل شعر کې داسې انځور کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان ساپي په یاد کې

شاعر ګل ملا (همکار)

یوه قیصه مې ده لیدلې
په کتاب کې ده راغلې
دولسـوه اونـویـم
او په میاشت د محرم
اسمایي د غره د پاسه
جهاد پیل شو له اخلاصه
سر اوچت محمد عثمان که
چې دوښمن یې حق حیران که
اسمایي د غرونو شېر و
دی د خپله سره تېر و
داسې شېر چې شمشېرزن و
غزاګانو کې تورزن و
یوه ورځ دوښمن له لوري
قاصد راغلو که یې ګورې
ویل یې لاره راته راکړه
موږ خوښ په دا سو دا کړه
اشرفی به درته درکړم
تا به خوښ په سیم او زر کړم
دا وینا لا خلاصه نه وه
چې په سوک یې خوله کړه وه
د قاصد ژامه شوه ماته
د ده خونه شوه مراته

په دوښمن کړې غورځنګونه
په وطن کوي ننګونه
سم د لاسه را روان شو
عثمان خان مر د میدان شو
په دوښمن کړې غورځنګونه
په وطن کوي ننګونه
د توپونو په ګولو
سیمه ونیوه لوګو
د انګریز سپاهیان یې مړه کړه
په سپېرو خاورو یې ماړه کړه
دا هغه محمد عثمان و
غیرتي ځوی د افغان و
یوه ورځ چې سپین سحر شو
راښکاره په اسمان نمر شو
پر غلیم یې یرغل وکړ
تصرف یې په هغه غر ه کړ
دغه کوه اسمایي و
جنګیدلي پرې ساپي و
تر هغې چې په سنګر و
په نصیب د ده ظفر و
ده سره اته یاران و
ډېر نامتو غازیان و

صرف د رب «ج» رسول رضاه وه
د غازیانو مدعا وه
داسې خلک تل د ویاړ وي
چې په دین وطن ولاړ وي
ارواښاده عثمان خانه
رب دې راضي شي له تانه
ستا زامن هم شهیدان شول
ستا په لاره در روان شول
تا انګریز و زغلولی
هغوی روس دی خملولی
کوم چې پاتې نن ژوندي یو
خپل منځي جنګ کې ستي یو
ته ژوندی یې په جنت کې
رب ته وایې په جرائت کې
چې موږ خلاصه کړه له ماتمه
او راووځو له تور تمه
دا ارمان راشي له جنګه
د توپونو او تفنګه
چې لږ ساه واخلو همکاره
د راکټ او ماشینداره
(۴:۱۲).

د غازي محمد عثمان خان ساپي تر شهادت وروسته د ده یو قومندان د تګاب په ښکلې سیمه کې چې د غازي محمد عثمان خان نژدې ملګری و او په لړمي سره یې شهرت درلوده، کله چې قومندان لړمی په یوه جګړه کې مړشو، نو د سیمې خلکو به په ترنم داسې ښکلي الفاظ له خولې څخه ویستل:

دا لړمی به دې خوک جګ کړي له میدانه
غازي محمد عثمان خانه

همدا ډول اوسمهال چې کله د تګاب سیمو ته د هېواد له جنوبي برخو څخه یو شمېر سوالګرې ښځې راځي او د یو کور مخ ته د سوال له پاره ودرېږي نو داسې الفاظ په لوړ اواز سره زمزمه کوي:

ارمان ارمان که ته مړ نه وای عثمان خان غازي
دا ستا د لاسه کمپنی ته ګوره، ګانې راځي [۹]

[۹] مدیر صیب امین الله خان د غازي عثمان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره

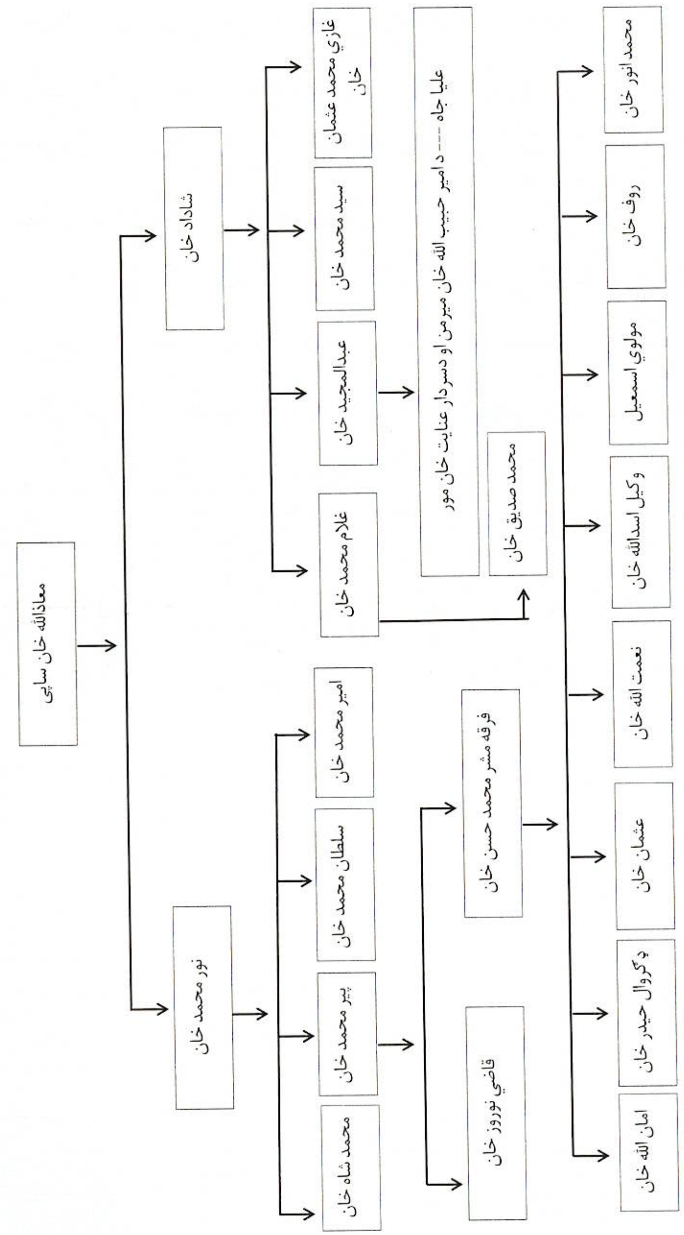

غازي پیر محمد خان ساپی

د غازي محمد عثمان خان د پلار له وفات نه وروسته د ده مور نورمحمد خان ساپي په نکاح کړه، چې پیر محمد خان او امیر محمد خان د غازي محمد عثمان خان د مور له پښت نه وروونه دي او د پلار له پښت نه د کاکا زامن دي.

غازي پیر محمد خان ساپی د کاپیسا او پروان په مجموع کې د ټول افغانستان مشر و ، نوموړي د تګاب د ننني کاپیسا او د پروان د سیمو د مالیاتو د ټولولو دنده درلوده.

غازي پیر محمد خان د غازي محمد عثمان خان سر د ملي غورځنګ په جوړولو کې ډېره مرسته کړې ده او د مجاهدینو یو اتل مشر تېر شوی دی.

کله چې غازي محمد عثمان خان پر بالاحصار د نورو افغاني مبارزینو سره یرغل وکړ، نو پیر محمد خان ساپی مخامخ پر بالاحصار ور وخوت او تو ده جګړه پیل شوه چې نوموړی(پیرمحمد خان) د انګر یزانو په ډزو زخمي شو او ویې ویل چې خوک زما د ټپي کېدو نه مه خبروی ځکه، چې د مجاهدینو روحیه کمزوري نه شي. کله چې غازي محمد عثمان خان او غازي محمد شاه خان خپل ورور ولیده چې زخمي پروت دی نو دوی داسې وویل چې مور به اوس ټول انګریزان د بالا حصار څخه ورک کړو.

پیر محمد خان ساپي ته غازي امان الله خان بابا ویل ځکه چې د ده وربره «علیاجاه» د عبدالمجید خان لور د عبدالرحمن خان ځوی، حبیب الله خان میرمن وه چې د دوی ځوی معین السلطنه عنایت الله خان و.

کله چې حبیب الله خان په کله ګوش کې په شهادت ورسېده، نو سر دار نصر الله خان په ننګرهار کې د پاچاهي اعلان وکړ، په دې وخت کې غازي پیر محمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساپي اما ن الله خان ته ځواب ولېږه چې ته هم په کابل کې د پاچاهي اعلان وکړه او زه دې پوره ملاتړ کوم. په همدې وخت کې نوموړی د تګاب د ډېرو خلکو سره د سروبي په لور روان شو او د کابل لاره یې د نصر الله خان پر مخ بنده کړه او امان الله خان پاچا شو.

کله چې حبیب الله خان کلکاني د امان الله خان پر ضد جګړه کوله پیر محمد خان امان الله خان ته یو لیک ولېږه او په هغې کې خپل ملاتړ د نوموړي څخه اعلان کړی و چې ته لږ مقاومت وکړه او زه در روان یم . مګر دا لیک حبیب الله خان کلکاني ته په لاس ورغي او امان الله خان له کابل څخه وتلی و او په پایله کې حبیب الله خان کلکاني پاچا شو.

کله چې له تګاب څخه سپین ږیري او مشران د میاګل صیب او د فرقه مشر محمد حسن خان په ګډون د حبیب الله خان کلکاني مبارکي ته لاړل په هغه جلسه کې پاچا له میاګل صیب څخه وغوښتل، چې د پیر محمد خان سپارښتنه به ورته نه کوي. په همدې ځای کې د پیر محمد خان ځوی فرقه مشر محمد حسن خان ناست و خو نوموړي(پاچا) دی د څېرې له مخې نه پېژنده خو له نوم سره یې ورته بلد تیا درلوده. فرقه مشر محمد حسن خان چې ځان په خطر کې ولیده له دې مجلس څخه بیرون شو او د تګاب په لور یې حرکت وکړ خو وروسته بیا بندي شو.کله چې د حبیب الله خان کلکاني پر ځای نا در شاه واک ته ورسېده بیا فرقه مشر محمد حسن خان له زندان څخه ازاد شو[۱۰]

(۱۰) ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غازي امیر محمد خان ساپی

امیر محمد خان ساپی د پیر محمد خان په څېر د تګاب د ننني کاپیسا ـ پروان او په مجموع کې د ټول هېواد مشر و. نوموړي هم د غازي محمد عثمان خان سره په ټولو جګړو کې ګډون کړی دی، چې د امیر عبدالرحمن خان د حکومت پر مهال فرقه مشر او د سردار عبدالقدوس سره یو ځای د هزاره جات جګړې ته تللی و.

هغه مهال پر هزاره ګانو ډېر ظلمونه کېدل، نو دوی هم جنګ ته ملا وتړله. کله چې امیر محمد خان ساپی دغه جګړې ته د حکومت له خوا لېږل شوی و د جګړې وروسته امیر محمد خان ساپي د دولت ټول هغه منصب داران ونیول، چې په ظلمونو کې یې لاس درلوده او ټوله ګناه یې د حکومت د هغه ځای په منصب دارانو واچوله. هغوی یې بندیان کړل ، د هزاره ګانو مالونه یې ورڅخه واخیستل بېرته یې هغوی ته وسپارل چې د نوموړي په دې عمل سره هزاره ګان ډېر خوشحاله شول[۱۱]

د هزاره ګانو سر بېره سپهسالار غلام حیدر خان لنډي د امیر محمد خان ساپی څخه منته او ستاینه وکړه چې دوی هلته د نظامي اخلاقو څخه کار اخیستی و«۹: ۹۷۰».

(۱۱) ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غازي محمد شاه خان ساپی

محمد شاه خان ساپي له غازي محمد عثمان خان سره د بالاحصار په جګړه کې او همدا رنګه د آسمايي په غره کې له ده سره يو ځای د انګريزانو پر وړاندې جنګيدلی دی. کله چې غازي محمد عثمان خان په آسمايي غره کې شهيد شو جنازه يې محمد شاه خان ساپی تګاب ته يوړه.

محمد شاه خان ساپي وروسته د حکومت له خوا د مير افغان لقب وګاټه. د هغه وخت د حکومت له خوا يو شمېر «دهن پر» توپک له انګريزانو څخه اخيستل شوي وه، چې د ده په مرسته افغانستان ته راوړل شوي و او په دې توپکو باندې د نوموړي نوم هم ليکل شوی و، چې تر اوسه د ده د لمسيانو سره شته دی او دا توپک ډېر اوږده او درانده دي، چې اوسني يو شمېر خلک يې پورته کولای هم نه شي او دې توپکو د «بکرې» پواسطه فير کاوه.

محمد شاه خان ساپی د حکومت له خوا بيا اقچې ته ولېږل شو، چې هلته ټول ازبک او ترکمن و. نوموړي له ځان سره يو شمېر تګابي يوړل، چې د ده اولاده ، لمسيان او يو شمېر نور تګابي اوس هم هلته اوسېږي چې ډېر ښه ژوند لري او د ډېرو ځمکو خاوندان دي. د نمونې په توګه به د رشيد بای ځوی عبدالله خان يادونه وکړو چې په هغه سيمه کې د لويې شتمنۍ خاوند دی[۱۲]

[۱۲] ډګروال غلام حيدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخواني استاد.

محمد صديق خان ساپی

محمد صديق خان ساپی د غازي محمد عثمان خان د ورور(غلام محمد خان ساپي) زوی دی، چې نوموړی د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د تګاب حاکم و. کله چې امير عبدالرحمن خان د نورستان د نيولو حکم وکړ، نو محمد صديق خان د پنجشير له حاکم سره يو ځای پر نورستان بريد وکړ. د نورستان د جنوبي جبهې مشري هم د نوموړي په غاړه وه. په دغه جګړه کې اولياقل خان هم د ده سره ملګری و، محمد صديق خان په دې جګړه «نورستان فتح کول» کې خپل غيرت او جرائت ښکاره کړ، د ديانت او خلوص برم يې د اسلام پالو لښکرو په ليکه کې لوړ وساتلو او د اسلام په خپرولو کې يې د نورستان خلک تر اوسه احسان مند ګرځولي دي، چې اکبر شورماچ دې جګړې ته داسې اشاره کړې: «کله چې اولياقل خان باندول په کوتل کې و، نو يوشمېر د باندول کافر اولياقل خان ته حاضر شول او هيله يې وکړه چې د خپل مربوط قوم سره د امېر اطاعت مني او په اسلام دين مشرف کېږي په دې شرط چې نظامي او ملکي قواوې دې باندول ته داخلې نه شي.

په دې وخت کې قوماندان محمد صديق خان د دوه سوه نظامي نفرو او دوه ضرب توپ (قاطري) د تګاب او نجراب له مجاهدينو سره يو ځای چې د (صديق خان)تر قوماندانۍ لاندې و، له نورو قواو سره يو ځای شول او د جمادي ثاني د مياشتې په ۱۷ مه باندې ډېره واوره اورېده او لارې بندې شولې، چې د لښکر سر د يخنۍ ويره پيدا شوه ، خو قوماندان محمد صديق خان خپل مورال له لاسه ور نه کړ او د خپل لښکر او له توپخانې سره يو ځای د باندول کوتل سر ته وختل.

په دې ځای کې د باندول ۷ تنه کافر د محمد غلام فرغجاني په ښنه محمد صديق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ته راغلل او د طیبې کلمې په ویلو سره مسلمانان شول او د حکومت په اطاعت راضي شول. دغه کسانو د محمد صدیق خان څخه غوښتل چې لښکرې دې باندول ته داخلې نه شي، مگر نوموړي خپلې قواوې باندول ته داخلې کړې او د لښکر څخه ۵۰ تنه د هوا د یخنی له امله مړه شول، په باندول کې جنگ شروع شو او کافر ټول د غرونو خوا ته په شا شول او کلا کفار کې هغه کسان وچې تبنتیدلی نه شول. کلا ته یې اور واچوه او د نظامي لښکر نه دوه کسه مړه دوه زخمیان او د ملکي لښکر نه ۷ کسه زخمیان شول .

د باندول، انیش او مموم چې د دوی شمیر څلور سوه کورنیو ته رسېده د لښکرو ولکې ته راغلل او فراري خلک په کراج کې ځای پر ځای شول. له دې سره جوخت اولیاقل خان د قومندان محمد صدیق خان پسې ورغی او زرگونه ملکي مجاهدین له محمد صدیق خان سره یو ځای شول . د نوموړي قومندان په مقابل کې ټول کافر مات شول او هغه کافر چې په نیلاب کې ټول شوي و هغو یې د نیلاب د اوسیدونکو سره یو ځای کولم خوا ته په شا کړل.

قومندان محمد صدیق خان چې په نیلاب کې کوم مالونه تر لاسه کړي و د هغوی د ساتنې له پاره یې اولیاقل خان د یو توپ او ۱۶۰ پیاده نظامي عسکرو او دوه سوه ملکي عسکرو سره یو ځای پرېښوده او خپله د یو توپ او څو نفرو سره د کافرو پسې کولم خوا ته لاړ چې د رجب په پنځمه د کافرو او د دوی تر منځ سخته جگړه ونښته او د اسلامي لښکر څخه ۱۲۰ تنه شهیدان شول او د جگړې په پای کې کافرو ماته وخوړه »«۷:؟ »

عبدالغفور خان ساپی

عبدالغفور خان د محمد شاه خان ساپي ځوی، نوموړی یو لوی خان هغه مهال یې د شمالي په کوهدامن کې ډېرې ځمکې درلودې او د حبیب الله خان کلکاني نژدې ملگری و.

حبیب الله خان کلکاني د امان الله خان د حکومت د رانسکورېدو په هدف متې را ونغښتې او په پای کې د امان الله خان پر ځای پاچا شو. د نوموړي له خوا عبدالغفور خان ساپی د کورنیو چارو وزیر وټاکل شو، ځکه چې له ډېر پخوا نه دواړه سره ملگري و، خو د وخت په تېرېدو حبیب الله خان کلکانی پر عبدالغفور خان بد گومانه شو ځکه د عبدالغفور خان تره (پیرمحمد خان ساپی) یو لیک امان الله خان ته هغه مهال استولی وه چې د کابل په شمال کې د دواړو تر منځ جگړه روانه وه چې په دې اړه مو مخکې اشاره وکړه.

لږ موده وروسته د عبدالغفور خان د تره زامنو د حبیب الله خان کلکاني د واکمنی پرضد حرکات تر سره کړل او مخ پر کابل یې برید وکړ. په همدې شپه د پاچا له خوا عبدالغفور خان ژوندی په څاه کې واچول شو. کله چې نادر خان واک ته ورسېده بیا د نوموړي د کورنی د غړو له خوا دعبدالغفور خان مړی را وویستل شو چې ۱۷ ورځې پرې تېرې شوې وې[۱۳]

[۱۳]انجنیر نور احمد حیدر ساپی، د غازي محمد عثمان د کورنی غړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرقه مشر محمد حسن ساپي جګړه له لقیانو سره

لقیان چې مسلمانان و او د روسانو له خوا پرې ظلم کېده او هغوی افغانستان ته پناه راوړې وه ، د جنرال نادر خان له خوا وځپل شول. د نادرد خان په فرمان فرقه مشر محمد حسن خان، چې د تګاب خان و او د لقیانو په جګړه کې یې له نورو خانانو سره د شاه محمود په مشری ګډون کړی و.

د دې جګړې په اړ د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حیدر خان وایي : « لقیانو (اتم بیک او ابراهیم بیک) چې د یو لښکر سره د امو له سیند څخه را پورې وتی و، په مزار کې یې اړولي و ، نو د شاه محمود په مشری او د صفدر خان هزاره په قومندانی یوه لېوا عسکر د لقیانو د ابستلو له پاره ولېږل، مګر لقیانو دا لېوا ټوله له مینځه یوړله. شاه محمود بیا خپلو نفرو ته وویل، چې لقیان په خپل لښکر کې نژدې دولس زره (۱۲۰۰۰) سواره جنګیالي لري، د دوی سره موږ اوس جګړه نشو کولای باید کابل ته لاړ شو او له هغه ځایه نوره فرقه له ځانه سره راوړو.

په دې جرګه کې فرقه مشر محمد حسن خان را پاڅېده او ویې ویل: وزیر صیب زه ستاسو د دې خبرې سره جوړ نه یم. زه یو پښتون او ساپی یم او هزاره صفدر خان زما ملګری دی، زه د لقیانو سره تر هغې جنګېږم، تر څو چې مې د ملګري انتقام نه وي اخیستې او یا مې خپل ځان نه وي وژلی. شاه محمو د بیا د خپلو قواو مشران راټولو کړل او د هغه وخت له رسم سره یې توره د نفرو په منځ کې کېښوده او ویې ویل: هر څوک چې د لقیانو جنګ ته ځي توره دې له میدان څخه اوچته کړي.

فرقه مشر محمد حسن خان د خپل ځای نه پاڅېده، له ده سره یواځې د تګاب درې

سوه کسان و، بیا یې د جګړې له پاره لښکر جوړ او د شاه محمود په اجازه یې عسکرو (قومي خلکو) ته وویل: که هرڅوک پخپله خوښه جنګ ته ځي د نورو له جملې دې را ووځي،چې لښکر یې په همدې ترتیب جوړ کړ.

لقیانو (اتم بیک او ابراهیم بیک)چې د مزار په بالاحصار کې اړولي و، دوی ورپسې حرکت وکړ، کله چې فرقه مشر صیب د هغوی سیمې ته نژدې شو، ولسي خلکو ورته وویل: د لقي کسان اوس په لاره را روان دي، چې د مزار له خلکو نه یې په زوره غوایان، اوښان ، غلې او دانې اخیستې دي او لقي ته یې وړي. فرقه مشر محمد حسن خان د خپلو کسانو سره کمین ونیوه او د هغوی په انتظار کې و، چې غله د محمد ناصرخان په مشرۍ د ټول کاروان سره ونیول شول. مالونه یې ترې واخیستل او بېرته یې د مزار خلکو ته وسپارل. په دې وخت کې لقي (اتم بیک او ابراهمیم بیک) کریم قرغ ته تللي و، کله چې د خپلو کسانو د نیولو نه خبر شو ، په بېړه یې د دوی په لور حرکت وکړ. مازیګر فرقه مشر محمد حسن خان ته خبر را ورسېده، چې د لقي پوځونه را نژدې شوي دي. ده خپلو کسانو ته امر وکړ چې سرک پرېږدئ او د لارې په دواړو خواو تپو(غونډیو) کې سنګرونه جوړ کړئ.

کله چې لقي د جګړې له پاره راځي، نو فرقه مشر محمد حسن خان د ځمکې له تل سره سنګر نیولی و، لقیانو فکر کاوه چې دوی(فرقه مشر محمد حسن خان) به هم په اسونو سپاره وي، نو مرمی یې ډېرې جګې لګیدلې. د فرقه مشرمحمد حسن کسانو د سپوږمی په رڼا کې هغوی ښه لیدل او په یوه مرمی یې دوه درې کسه د مینځه وړل. جګړه تر سهاره پورې روانه وه، فرقه مشر محمد حسن خان ویل: کله چې سهار شو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژل شو کسانو او آسونو د وینو بد بوی زما په مغزو بد لګیده، په دې جګړه کې لقیان د لویې ماتې سره مخ شول.

کله چې نادر خان خبریږي، چې فرقه مشر محمد حسن خان یواځې د لقیانو جګړې ته تللی دی، نو وزیر شاه محمود ته ډېر په قهر شو او فرقه مشر محمد حسن خان پسې یې ولیږه، ځکه د دوی له جګړې نه یوه ورځ مخکې د شاه محمود یوه لیوا عسکر لقیانو له مینځه وړي و. شاه محمود چې له نوي پوځ سره له کابل نه ځي، په توپونو د لقیانو سنګرونه ولي. بلاخره محمد حسن خان خپله سپینه پګړی د ټوپک په میل وټومبله او باد ډېره اوچته کړه هغوی(شاه محمود) کسان پوه شول چې دا زموږ ملګري دي.

فرقه مشر محمد حسن خان له خپلو ملګرو سره یو ځای د لقیانو لښکرې تر هغې پسې واخیستې تر څو یې چې ببرته د آمو د سیند پورې غاړې تیل وهلې. کوم مالونه چې د لقیانو څخه په جګړه کې دوی نیولي و، شاه محمد غوښتل چې ځانته یې ولجه کړي، مګر محمد حسن خان دا مالونه د مزار خلکو ته وسپارل، چې د مزار خلک د نوموړي په دې کار ډېر خوشحاله شول او په هر ځای کې به یې د ده ستاینه کوله او ده پسې به یې سندرې ویلې. د یوې مسرې متن یې په پښتو کې داسې دی «شابس او رحمت دې وي د ساپي په هسې ځوان» او د تګاب د خلکو ستاینه به یې کوله.

کله چې شاه محمود او فرقه مشر د مزار د خلکو د مالونو په سر یو دبل مخالف شول، نو شاه محمود د ده پر ضد غلط راپورونه نادر خان ته ورکول چې نادر خان محمد حسن خان وغوښت، ده داسې ګومان کاوه چې مکافات به ورکړي، خو هغه ته شاه محمود ویلي و، چې ده په مزار کې علم برداري وکړه او د پاچاهي خیال لري، د ده

چاره مشکله ده.

نادر خان محمد حسن خان ته وویل چې ځینې د ټوپکو د ټولولو خیال لري، ډېر بد سلوک یې هم ور سره وکړ. البته تر دې خبرو مخکې کله چې محمد حسن خان د لقیانو د جګړې څخه بریالی راستون شو، نو نادر خان ورته کابل کې ځمکه او یوه رتبه د جنرالی د مکافاتو په ډول ورکړه. نادر خان ته د خبرو پر مهال محمد حسن خان هیڅ هم ونه ویل ځکه چې په همدې وخت کې نادر خان خوکسه په خپله کوټه کې کې وژلي و. نوموړی له دغه مجلس څخه بیرون شو، وزیر(صد راعظم)محمد هاشم خان ته لاړ چې هلته د مزار والي هم ناست و، والي د روغبړ نه وروسته محمد حسن خان په غبړه کې ونیوه او ډېر انسانیت یې ور سره وکړ.

وزیر محمد هاشم ته د مزار والي ګل محمد خان د فرقه مشر محمد حسن خان په اړه داسې وویل: دا هغه ځوان دی چې د ده په توره د مزار خلک د لقیانو څخه خلاصون وموندە.

بیا وزیر(صدراعظم) وویل: دا خو موږ ته واجب القتل را پیژندل شوی دی. چې وزیر له ځان سره نادر خان ته یوړ، نادر خان ورڅخه ډېره ښښنه وغوښته، خو د فرقه مشر صیب د نادر خان دا سلوک خوښ نه شو. وروسته تګاب ته لاړ نور یې کابل ته د راتلو څخه ډډه وکړه. نادر خان چې به کله وغوښت،ده به د ناروغی بهانه کوله هغه له کابل نه ځینې ډاکټران رواولیږل، خو نوموړی هیڅ د ډاکټرانو سره ښه سلوک ونه کړ.

ګران لوستونکي کولای شي د لقیانو او نادر خان تر منځ چې کومې جګړې شوې دي ځینې کتابونو ته مراجعه وکړي او د دغې جګړې په اړه ډېر معلومات تر لاسه کړي او په خپله قضاوت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان بندي کېدل

څرنګه چې محمد حسن خان له کابل سره خپلې اړیکې پرې کړې، خو د نادر خان له خوا ځو ځلې کابل ته وغوښتل شو، مګر دې حاضر نه شو. بلاخره نادر خان یوه قوه د والي اسمعیل خان وردګ په مشرۍ د ده د نیولو له پاره تګاب ته ولیږله تر څو محمد حسن خان ونیسې او په زور زیاتي یې کابل ته یوسي.

والي اسمعیل خان وردګ د تګاب د ولسوالۍ تر څنګ د تګاب یو شمېر مشرانو سره یوه غونډه وکړه. والي د دغو مشرانو څخه د محمد حسن خان په نیولو کې مرسته وغوښتله او ځینې کسانو له والي سره ژمنه وکړه، چې موږ به یې په ډېره اسانۍ تاسو ته ونیسو.

کله چې محمد حسن خان له دې پلان څخه خبر شو په ډېر قهر سره یې، ولسوالۍ محاصره کړه او والي ته یې خبر ورکړ، که تر مازیګر پورې له تګاب څخه ونه وتلې زه به در سره سخته جګړه پیل کړم. بیا همغه و چې والي اسمعیل خان له تګاب څخه ووت. وروسته بیا د یو شمېر کسانو په ټینګار محمد حسن خان د میاګل صیب سره یو ځای نادر خان ته ورغی، هغه ښکاره د دوی عزت وکړ، مګر په پټه یې نظر بند کړ، تګاب ته یې د ورتګ اجاه ور نکړه او له ځان سره یې ستون کړ، کله چې نادر خان د ښونځي د یو شاګرد له خوا ووژل شو نو محمد حسن خان تګاب ته لاړ.

د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پرمهال محمد حسن خان خبر نه و، چې د نوموړي مشر زوی(محمد انور خان) د یو شمېر کسانو سره د لویو لارو په سرکونو باندې نظامي حرکات کوي.محمد حسن خان ته وزیر محمد هاشم خان وویل: ستا مشر زوی زموږ پر ضد عملیات کوي. محمد حسن خان خپل زوی (محمد انور خان) ته د دې موضوع

په اړه یو لیک واستوه په ځواب کې محمد انور لیکلي و: پلاره ما خپل نوم پخپل بیل لیکلی دی او هره ورځ خپل کار کوم مګر تا ته چا غلط خبر در کړی دی.محمد حسن خان د انور خان لیک وزیر(صد راعظم) ته یوړ هغه وویل: ستا ځوی چې هر څه غواړي زه یې ورته ورکوم، خوزه د هغه په اړه سم راپورونه لرم.

والي اسمعیل خان وردګ د وزیر(صدر اعظم) په امر تګاب ته لاړ او د ده یوه خور د محمد حسن په کورنۍ کې واده شوې وه. والي اسمعیل خان په چل او فریب سره د خوره یې په نوم کابل ته یوړ او هلته یې بندي کړ.

محمد انور خان چې کله حکومت نېوه، نو ده ته د تګاب حاکم میلمستیا کړې وه، ځکه له د ه (انور خان) سره هم درې سوه ملګري و، د میلمستیا په شپه د پروان د امنیې قومندان هم راغلی و . محمد انور خان چې کله سهار له خوبه پاڅېږي (۵۰) عسکر ورته له ټوپکو سره ولاړ دي او په دې چل یې ونېوه او ۱۸ منه غراب یې ورته په غاړه کې واچوه. نوموړی دومره پیاوړی ځوان و چې (۱۸) منه غراب سره موټر ته خپله ور وخوت او د کابل په زندان کې یې اوه (۷) کاله تېر کړل.

د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال محمد حسن خان داسې بندي شو، چې وزیر(صد راعظم)ورته خبر ولېږه، محمد حسن خان چې کله صدرات ته ځي، صد راعظم نشته دی او د دولت منصبدارانو یو پلان جوړ کړی و، چې صد راعظم صیب ولایت ته تللی او ته یې غوښتی یې، کله چې ولایت ته ځي هلته ورته وایي چې صدر اعظم صیب د زندان سیمې ته تللی دی. محمد حسن خان چې د زندان سیمې ته ځي نظامي درویشې یې په تن کې وه او یوه مضره تفانچه یې په غاړه وه. د محبس امنیتي قطعې ورته رسم تعظیم وکړ او وروسته د رسم تعظیم څخه یو وظیفه دار عسکر ورته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځه چې د صد راعظم صیب خونې ته دې یوسم. کله چې هغه (محمد حسن خان) کوټې ته ور ننوت عسکرو ورپسې در وازه کلکه کړه چې(۷) کاله د زندان ترخې شپې یې تېرې کړې، له ده سره د کابل په زندان کې د وخت مشهور زندانیان لکه ملک میرزمان خان د خپلې کورنۍ سره او ملک قیس د خوګیاڼیو مشر هم د ده سره بندیان و.

قاضي محمد نوروز خان: نوموړی د فرقه مشر محمد حسن خان مشر ورور، چې د غازي امان الله خان د استقلال په جګړه کې د اخند زاده ملاصیب او یو شمېر نورو تګابیانو سره یې د هېواد په ختیځه جبهه کې ګډون کړی دی.

نوموړي ټول عمر په قضا کې تېر کړی و او په دې اړه یې دوه مهم کتابونه لیکلي چې تر دې دمه چاپ شوي نه دي او د یو اثر نوم یې (ګلچین نوروز) دی[۱۴]

[۱۴] ډګروال غلام حیدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

د محمد حسن خان ساپی زامن

مخکې یادونه وشوه، چې د محمد حسن خان مشر زوی محمد انور خان د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال یوه ډله د نفرو درلوده،چې په لویو لارو کې یې نظامي حرکات کول. والي اسمعیل خان وردګ د صدراعظم محمد هاشم په امر ونېوه او د کابل (چهلستون) په زندان کې بندي شو.

د نوموړي بل زوی عبدالروف خان ساپی د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال د غور په کشک کې د امنیه قومندان په توګه دنده تر سره کوله. د یو راویت له مخې عبدالروف خان د داود خان د هغه فرمان په اساس چې د کابل او کندهار په لویه لاره د غلو ډله که هر چا ونېوله نو د مکافاتو خاوند به شي.

عبدالروف خان د خپلو (۷) کسانو سره د غلو د ډلې پسې شو، شپږ میاشتې یې د غلو سره په ملګرتیا تېرې کړې او یوه ورځ یې د غلو مشر په خپله لونګې لاس تړلی کابل ته راوړ. د سردار داود خان له خوا ورته دوه ترفیع ورکړل شوې او نقدي مکافات یې هم ورکړل او نوموړي له داود خان څخه وغوښتل چې پلار او ورور یې له زندان څخه ازاد شي.

په کومه ورځ چې سردار محمد داود خان له زندان څخه محمد حسن خان او انور خان ازاد کړل، په همدې ورځ عبد الروف خان هم تګاب ته روان شو، چې د لارې په اوږدو کې د ډېرې خوشحالۍ نه زړه ودربده. په همدې ورځ محمد حسن خان او انور خان هم تګاب ته روان دی چې د کاپیسا د صیادو په سیمه کې د یو تګابي جنازه یې ولېده، چې کله له دوی څخه مخکې شي او کله وررورسته، خو دوی پوه نه شول چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدلروف خان جنازه ده.

مازیگر مهال محمد حسن خان او محمد انور خان خپل کلي ته ورسېدل، چې یو څو شیې وروسته د عبدالروف خان جنازه هم ورسېده. کله چې سردار محمد داود خان د عبدالروف خان له مرګ څخه خبر شو ډېر خفه شو او پنځوس زره افغانۍ د نوموړي کورنۍ ته ولېږلې. د عبدالروف خان د کورنۍ غړي بیا وایي چې نوموړي ته په قندهار کې د حکومتي کسانو له خوا زهر ورکړل شوي و.

مولوي محمد اسمعیل خان:

مولوي محمد اسمعیل د فرقه مشر محمد حسن خان دریم زوی دی، چې په شیراغا باندې مشهور و. نوموړي په دیني برخه کې زده کړې په تګاب کې د قاضي صیب جانان په مدرسه کې تر سره کړې وې. نوموړی د نیکو اخلاقو څښتن و او د همدې له امله د خپل پلار فرقه مشر محمد حسن خان د باور له مخې د کورنۍ د مشرتوب دنده ورکړل شوې وه. ده هم د خپلې کورنۍ د نورو غړو په څېر په خپله سیمه کې د خپل ولس له پاره ځانګړې خدمتونه کړي دي. په ۱۳۶۴هـ ش کې په تګاب کې د سیاسي او نظامي ډلو تر منځ په پټه وژنې رواني وې، چې مولوي محمد اسمعیل هم په خپله سیمه کې د ځینو کسانو له خوا په شهادت ورسیده.

وکیل اسدالله خان ساپی: وکیل اسد الله خان د محمد حسن خان زوی، چې د ژوند ډېره دوره یې په وکالت او د خپلو خلکو په مشرۍ کې تېره شوې ده. نوموړی د تګاب د خلکو وکیل او د سردار محمد داود خان د کودتا نه وروسته شورا منحل شوه، دی په خپل کور کې اوسېده کله چې د شوروي سور پوځ پر وړاندې جهاد(سپېڅلې جګړه)

پیل شو، ده په کې پوره ونډه واخیسته بیا پېښور ته مهاجر شو. نوموړي د جهاد پر مهال د پیر صیب او د صبغت الله مجددي په تنظیمونو کې کار کاوه، کله چې جهاد بریالی شو بیا امریکا ته لاړ چې تر اوسه پورې ژوندی دی او په امریکا کې اوسېږي[۱۵].

غلام حیدر خان ساپی: غلام حیدر خان ساپي د ژوند ډېره برخه د خپل پلار(فرقه مشر محمد حسن) په څېر په نظامي برخه کې تېره کړې ده. نوموړی په ۱۳۴۶ هـ ش کې د کابل د حربي ښوونځي څخه فارغ شو او ډېر کلونه یې په اردو کې په بیلابیلو برخو کې په رسمي توګه دنده تر سره کړه او ۱۷ کاله یې په حربي ښوونځي کې د استاد په توګه تېر کړل.

نوموړی د حامد کرزي د واک پر مهال(۱۳۸۳هـ ش) د ډګروالۍ په رتبه تقاعد شو، چې اوسمهال د کابل په چهاراهي قمبر په فامیلیو کې اوسېږي. د نوموړي زوی (ډاکتر ایوب ساپی) اوسمهال یو لوی بستریز روغتون د غازي عثمان په نوم هم په یاده سیمه کې جوړ کړی دی.

ډګروال حیدر خان ساپی فرهنګي شخصیت هم دی د تګاب او اله سای په مجموع کې د کاپیسا د خلکو په غونډو او پروګرامونه کې د یو مشر په توګه برخه اخلي. نوموړی لیکنې هم کوي او ډېرې تاریخي ژباړې هم لري چې تر اوسه د چاپ ډګر ته نه دي راوتلي.

(۱۵) ډګروال غلام حیدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ ـ حبیبي، عبدالحي.(۱۳۸۵هـ ش). د افغانستان لنډ تاریخ. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۲ ـ خلمی، محمد ولی.(۱۳۶۸هـ ش). زموږ غازیان. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی.

۳ـ رښتیا، سید قاسم.(۱۳۷۷هـ ش). افغانستان در قرن نزده(۱۹). کابل: میوند خپروندویه ټولنه.

۴ ـ ساپی، عبدالمالک.(۱۳۷۹هـ ش). د ساپیانو د پېژندنې تاریخ. کابل: د افغانستان علومو اکاډمی.

۵ ـ ساپی، عبدالمالک.(۱۳۵۸ هـ ش).صفا ورځپانه(لومړی ګڼه). کابل.

۶ ـ ساپی ، طاهر. (۱۳۸۵هـ ش).رڼا مجله(لومړی ګڼه). ننګرهار.

۷ ـ شورماچ، اکبر.(؟) نورستان در ګسترده تاریخ. کابل:میوند خپروندویه ټولنه.

۸ ـ عطایي، محمد ابراهیم.(۱۳۸۰هـ ش). د افغانستان پر معاصر تاریخ لنډه کتنه. کابل: میوند خپرندویه ټولنه.

۹ ـ غبار ، میر غلام محمد.(۱۳۴۴ هـ ش). افغانستان در مسیر تاریخ. کابل:مرکز نشراتي انقلاب.

۱۰ ـ قاضي، عطا والله.(۲۰۰۴م). د پښتنو تاریخ. پېښور:یونیورستي بک ایجنسي.

۱۱ ـ کاتب، فیض محمد.(۱۳۳۴هـ ش). سراج التواریخ. کابل: دارالسلطنه.

۱۲ ـ همکار، ملاګل.(۱۹۹۴م). وحدت ورځپاڼه(دویمه ګڼه). پېښور.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library